

NÉPI NÖVÉNYZETISMERET GYIMESBEN I.: NÖVÉNYNEVEK, NÉPI TAXONÓMIA, AZ EGYÉNI ÉS KÖZÖSSÉGI NÖVÉNYISMERET

MOLNÁR ZSOLT¹ és BABAI DÁNIEL²

¹MTA ÖBKI, 2163 Vácrátót, Alkotmány u. 2–4.; molnar@botanika.hu

²MTA NKI, 1014 Budapest, Országház u. 30.; babai@etnologia.mta.hu

Elfogadva: 2009. október 30.

*„... mindnyájunknak kötelességünk –
hacsak egy homokszemet is – odavetni
a nemzeti műveltségünk pompás
épületéhez.” (Orbán Balázs 1861)*

Kulcsszavak: etnobotanika, etnogeobotanika, hagyományos ökológiai tudás, Keleti-Kárpátok

Összefoglalás: Etnobotanikai kutatásainkat Gyimesben (Gyimesközéplekon, Hidegség-pataján) végeztük. Célunk az eddigi, elsősorban a gyógynövényismeretre összpontosító kutatásokat kiegészítve a vadon élő növényfajok ismeretét, a népi névadást, a népi taxonómiát, valamint a népi növényismerettel kapcsolatos egyéni tudás szerkezetét és szemléletét megismerni. Legfontosabb módszereink a résztvevő megfigyelés és a strukturált interjúzás volt (kb. 50 személytől gyűjtöttünk).

A zömmel egyéni tapasztalatokon nyugvó növényismeret meglepően részletes és pontos. Összesen 235 népi növénynevet gyűjtöttünk, amelyek 172 népi taxonra (280 növényfajra) vonatkoznak. A népi taxonómia különösen az alábbi fajcsoportokban tanulságos: szálfűvek, páfrányok, sások, fűzek, (árva)csalánok, tárnicsok, herék, ezeket a cikkben részletesen elemezzük. A tájban észlelhető kb. 450 faj közül 62 %-nak van gyimesi népi neve. A legnagyobb tudású személyek a népi taxonok kb. 90 %-át ismerik, de egy átlagos gyimesi is ismeri 75–80 %-ukat. A 12 éven aluli fiatalok növényismerete kb. fele a szüleikének, tudásuk inkább hiányos, mint téves. 88 cönológiai felvétel konstancia- és tömegességi adataival összevetve kimondható, hogy egy faj ismertsége növekvő konstanciájával és tömegességével nő, a konstansabb, tömegesebb fajok ismertsége 70–85 %. Kimutattuk, hogy egy adott vegetációs foltban a gyimesiek által néven nevezett fajok összborítása általában eléri a 80 %-ot, sőt gyakran 90 % feletti. A gyimesi növényneveket összehasonlítva más erdélyi tájak neveivel, a hasonlóság a közeli (10–15 km) tájegységekkel is csupán 40–72 %, a távolabbiakkal (70–200 km) 17–30 %.

Úgy véljük, a népi növényismeret kutatása még sok izgalmas adattal szolgálhatja a botanika tudományát, pl. az eddig hazánkban szinte teljesen elhanyagolt népi taxonómia szemléletének jobb megismerése révén.

Bevezetés

Az ember és növényvilág sokrétű kapcsolatát, mint a hagyományos kultúra szerves részét, több szempontból is lehet vizsgálni (lásd pl. PÉNTEK és SZABÓ 1985, RAB 2001). E sokoldalú kapcsolat magába foglalja a természetes flórára és vegetációra vonatkozó ismereteket is. Azonban a hazai etnobotanikai kutatás a kezdetektől (CLUSIUS 1583, vö. WOLKINGER et al. 1992), majd később is elsősorban a gyógynövények ismeretére és felhasználására, valamint a gazdálkodás szempontjából fontos fajokra, a gyűjtögetésre, mint a magyarság ősi tevékenységére figyelt (pl. VAJKAI 1948, KÓCZIÁN et al. 1976, SZABÓ és PÉNTEK 1976, PÉNTEK és SZABÓ 1976, OLÁH 1987, GUNDA 1990, 2001, GUB 1996, KISBÁN 1997, GRYNÆUS és SZABÓ 2002). Ez az elsőbbőség kultúrtörténeti és a népi tudásbeli

fontosságát tekintve egyaránt indokolt (PÉNTEK és SZABÓ 1985). A gyógynövényekre irányuló kiemelt figyelem miatt egyes fajokról és fajcsoportokról (pl. a füvekről, sások-ról) nagyon kevés adatunk van. További hiányossága a korábbi gyűjtések nagyobb részének, hogy a növényeket gyakran herbáriumi lapok alapján később azonosították. Ez gyógynövények azonosításához elegendő, de így sokszor nehéz eldönteni, hogy egy-egy „népi taxon” pontosan mely fajokra vonatkozik (és melyekre nem!). Nehéz így vizsgálni azt is, hogy az egyes növényfajokat mely állapotukban mennyire biztosan ismerik fel (fiatal egyed, virágzó, termést érlelő, kóró), mikor és milyen fajokkal vonják őket össze, valamint hogy a népesség hány százaléka ismeri az adott fajt, illetve, hogy egy ember hány növényfajt ismer.

A külföldi közleményekben is elsősorban a népi gyógyászatához kötődő fajok vizsgálata az általános, bár jelentős az irodalma a népi taxonómiának is, elsősorban a trópusi népek esetében (összefoglalóan lásd BERLIN 1992). Ugyanakkor a nyelvi korlátok és a megfélelő mintaszám elérése érdekében gyakran herbáriumi példányok alapján folytattak „tömeggyűjtéseket” (pl. BERLIN 1992), ami vélhetően nehezíti a népi növényismeret valódi gazdagságának, a népi taxonómia szemléleti jellegzetességeinek a megismerését.

Vizsgálataink Gyimesben (Keleti-Kárpátok) egy ősi elemeket őrző (Pócs 2008), hatalmas hagyományos ökológiai tudással rendelkező közösségre irányultak, ahol sok történeti, néprajzi és etnobotanikai adat áll már rendelkezésre, pl. RAB et al. (1981), TANKÓ (2001), ILYÉS (2001), ANTAL (2004), a gyimesi botanikai és etnobotanikai kutatások részletes történeti áttekintését lásd PÁLFALVI (2001). A konkrétan vizsgált közösség kiválasztásában fontos szempont volt, hogy egy jól körülhatárolható, kisebb közösséget vizsgáljunk (ezzel is csökkentve a földrajzi heterogenitásból fakadó bonyodalmakat). Munkánk során törekedtünk a közösség növénynevekkel és vegetációval kapcsolatos tudásának mennél teljesebb összegyűjtésére.

Gyimesben WAGNER JÁNOS gyűjtött először etnobotanikai adatokat (WAGNER 1899), majd BALOGH ÖDÖN kutatott a területen, bár célja nem az etnobotanikai adatok gyarapítása volt (BALOGH 1932). Az első, Gyimesről szóló, kifejezetten etnobotanikai munka román nyelven íródott (RÁCZ és HOLLÓ 1968). Ezt követően az 1970-es években folytattak szintén a népi gyógyászattal, gyógynövények felhasználásával kapcsolatos feltárómunkát (KÓCZIÁN et al. 1975, 1976). Az eddigi legteljesebb adatgyűjtést RAB JÁNOS végezte munkatársaival Gyimesbükkön (RAB et al. 1981). PÁLFALVI PÁL 1981 óta folytat rendszeres etnobotanikai kutatásokat a területen, mind a természetes, mind pedig a természetett flórára vonatkozóan (200 adatközlő, 800 növényfaj, 3500 jegyzetoldal), azonban eredményeinek elenyésző hányada hozzáférhető a tudomány számára (pl. PÁLFALVI 1987, 2001).

Kutatásunk során a gyimesi népi növényzetismeret feltárására törekedtünk. Célunk volt a fajismeret, a népi névadást, a népi taxonómiát, valamint a népi növényismerettel kapcsolatos egyéni tudás szerkezetét és szemléletét megismerni. Nem volt célunk a földrajzi névanyag feldolgozása, mert ehhez a vizsgált terület túl kicsi, a nyelvészeti értékelést pedig szakismereteink hiánya gátolta. Gyógynövényismerettel kapcsolatos tudást azért nem gyűjtöttünk, mert egy-egy interjú ideje ettől olyan mértékben nőtt volna meg, ami adatközlő beszélgetőtársaink számára megterhelő lett volna.

Anyag és módszer

Gyimes a Keleti-Kárpátok homokkövönulatai közt helyezkedik el, de a vizsgált terület egy részén, a Hidegség-pataka bal oldali mellékpatakjainál meszes alapközet bukkan elő (kalciteres triász konglomerátum és jura mészkő) (DOBOS 1939). Természeti és néprajzi szempontból viszonylag egységes terület (RAB et al. 1981). Az itt megtelepedett csángó népesség elsősorban a Tatos völgyében és mellékvölgyeiben alakította ki szállásterületét. A Tatos-völgy önálló kistáj, melyhez a Tatos és a Hidegség szűk, 60–80 m széles völgytalpa tartozik, amelyet negyedkori alluvium épít fel, teraszokat alakítva ki (ILYÉS 2007). Hidegség-pataka a Tatos felső folyásának legnagyobb mellékvölgye, melynek az éghajlata boreális-montán jellegű, az évi középhőmérséklet 4–6 °C. A völgyekben az évi csapadék mennyisége 7–800 mm, a hegyekben elérheti az 1000-1200 mm-t is (PÁLFALVI 1995, NECHITA 2003). A vegetáció rövid jellemzését lásd BABAI és MOLNÁR (2009). A flórája PÁLFALVI (2001) szerint 567 fajt számlál, az északról szomszédos területé NECHITA (2003) szerint 1146-ot.

A terület benépesülése a XVIII. században kezdődött meg. A Csíki-havasokból Moldvába futó Tatos völgye eredetileg öt szomszédos, székely település birtoka volt. Ezt a XVIII. századtól legelőbérletként hasznosította a betelepülő székelység, illetve a kisebb arányban megjelenő moldvai magyarság és románság (KÓSA és FILEP 1978). A betelepülés hátterében a pestisjárványok, valamint a Mária Terézia által kezdeményezett határőrség-szervezés álltak, amely tényezők hatására nagy arányú kivándorlás kezdődött meg a székelylakta területekről kelet felé, emellett kelet felől csángó és román bevándorlás is folyt (TANKÓ 2001). A bevándorló népesség nyomában hozzáfogott az erdőterületek irtásához, hogy az állattartáshoz szükséges kaszálók és legelők területét elégségesre növelje. Ennek következtében a XIX. század második felére kialakult egy jellegzetes, állattartás meghatározta gyp-erdő mozaikos tájszerkezet, mely napjainkig jellemző a területre (ILYÉS 2001). Az elmúlt 3 évszázad alatt jellegzetes, számos ősi, hagyományos székely-magyar elemet őrző, kis részben román hatást is tükröző kultúra alakult ki (ILYÉS 2007, PÓCS 2008).

A gyimesiek élete szorosan kapcsolódik a tájhoz, mert a mai napig erősen függenek a táj biomassza-termelésétől (legeltetés, kaszálás, erdőlés). Becsléseink szerint évente mintegy 210 napot töltenek a szabadban (réteken, legelőkön, erdőben, kertben). Az elfogyasztott ételek kb. 80 %-a helyi termelésű, és körülbelül 70 %-ban a mai napig lovaskocsival közlekednek. Emellett azonban szinte minden családnak van televíziója, és a ruházatuknak már csak elenyésző hányada saját készítésű.

Gyűjtéseinket a Gyimesközéplekhoz tartozó Hidegség-patakán végeztük, ahol mintegy 1000 ember él. Szándékosan kis területen végeztünk részletes kutatásokat, hogy jobban megismerjük egy-egy ember, egy-egy kisebb közösség tudását (vállalva, hogy ezzel elveszíthettünk több olyan nevet, amely Gyimesnek csak egy bizonyos részén él). Tanítómestereink (adatközlőink) többsége helyi születésű, hidegségi lakos, kisebb részük az egykor gyimesközépleki csángók alapította, de a Nagybagmás-hegységben lévő Háromkút szülőtte.

Gyűjtéseinket résztvevő megfigyelés és strukturált interjúk, előre kidolgozott kérdőívek segítségével (lásd részletesen BABBIE 2003), valamint a gyimesiek társaságában rendszeres terepbejárások alkalmával végeztük 2005 és 2009 között (kb. 260 gyűjtési nap). Összesen 50 személytől gyűjtöttünk, 30 személlyel készítettünk, összesen 90 órányi, diktafonnal rögzített mélyinterjút, amelyből eddig 20 beszélgetés lejegyzésére került sor (összesen 855 000 karakternyi szöveg) (BABAI 2008).

A helyi növényfajnevek pontos megismerése céljából a terepi bejárások során gyűjtött nevek mellett az irodalomban ismert neveket (KÓCZIÁN et al. 1976, RAB et al. 1981, RAB 2001) ellenőriztük, majd vizsgáltuk, hogy a lista egyes elemei mennyire ismertek a közösségben. A Hidegségben ismeretlen neveket és fajokat kiszűrtük, közben terepen újabb neveket gyűjtöttünk. Nagy gondot fordítottunk a téves nevek kiszűrésére. Népi taxon alatt a gyimesiek által egy névvel illetett fajt vagy fajok csoportját értjük.

A népi taxonlista (a kérdőívezés kezdetén 135, mára 172 népi taxon) folyamatosan bővül, a mai napig sem tekinthető teljesnek (becsléseink szerint a nevek 90 %-át ismertük meg az eddigi vizsgálatok során). Adatközlőink három korosztályba sorolhatók: fiatalok (20 év alatt – 4 fő), középkorúak (20 és 60 év között – 7 fő) és idősebbek (60 év felett – 9 fő), közülük 11 nő és 9 férfi. Egy-egy adatközlőtől legalább 1–1,5, de általában 3–4 órányit gyűjtöttünk, ugyanakkor némelyikükkel az eltelt évek során több 10 órát beszélgettünk növényekről, növényzetről.

Cikkünkben igyekeztünk a növényneveket és a hozzájuk kapcsolódó tudás legfontosabb elemeit bemutatni. A népi növényismeret mennél jobb megértése érdekében idézetekkel gazdagon illusztráltuk mondanivalónkat. Így az olvasó a gyimesiek gondolkodási, érvelési módját is megismerheti. Az egyes emberektől származó idézeteket pontosvessző választja el egymástól, a kérdező és a kérdezett gondolatait ferde vonás. Az idézetek végén az adatközlőket monogramjukkal jelöltük, melynek feloldását a Köszönetnyilvánítás tartalmazza.

A gyimesi népi növényneveket összehasonlítottuk más erdélyi (illetve moldvai) tájak neveivel (PÉNTEK és SZABÓ 1985, GUB 1996, RAB 2001, RAB et al. 1981, KÓCZIÁN et al. 1976, HALÁSZNÉ ZELNIK 1987). Azonosnak tekintettük azokat a neveket, amelyek legfeljebb kiejtésben vagy egy-egy betűben tértek el, de pl. már különbözőnek

tekintettük a bakceka és bakszaka neveket. Azt nem vettük figyelembe, hogy egy adott népi növénynevén azonos vagy különböző fajt jelöl-e a vizsgált tájakban (az egy más típusú elemzés része lesz a jövőben).

2006 nyarán 88 cönológiai felvételt készítettünk a területen, valamennyi, a gyimesiek által megkülönböztetett élőhelytípust a gazdasági jelentőségének, elterjedtségének megfelelő arányban reprezentálva. A fátlan társulásokban 4×4 m-es, a fás vegetáció esetében 100–400 négyzetméter nagyságú kvadrátokat felmérve. A magasabbrendű fajok borítását százalékos skálán adtuk meg. E cönológiai felvételeket használtuk a fajismeret konstancia- és tömegesség-függő vizsgálatok, valamint arra, hogy felmérjük: az egyes növényzeti típusokban az összborítás hány százalékát tudják fajként megnevezni. A tömegesség becsléséhez a cönológiai táblázatban összeadtuk egy-egy faj borításértékeit, majd a fajokat közel azonos fajszámú öt csoportra osztottuk; a kapott kategóriák a következők: I (0,0–0,6), II (0,60–3), III (3–10), IV (10–30), V (30–1000 %). A konstancia esetében a cönológiai táblázat alapján az alábbi osztályokat állapítottuk meg, itt is közel azonos fajszámú osztályokat képezve: I (2 % alatt), II (2–4 %), III (4–10 %), IV (10–15 %), V (15 % felett).

Eredmények és megvitatásuk

Milyen forrásokra támaszkodik a gyimesi hagyományos növényismeret?

A Gyimesben élő növények ismeretének legfőbb forrása a személyes tapasztalat (pl. a faj lelőhelyei, termőhelyei, virágzási és érési ideje kapcsán), valamint az idősebbektől, általában szülőktől, nagyszülőktől való tanulás (pl. a faj neve, használati módja, ritka fajok lelőhelyei). Érdekes szó szerint idézni, mit gondolnak saját tudásuk forrásairól (vö. BERECZ 1997): „*Kiismertette a természet!*”, „*A tapasztalat, a tapasztalat!*” (P. K.); „*Ezeket is én csak úgy magamtól (tanultam) imitt-amott, ahol hallottam úgy nagyanyámtól még valamikor; de lehet az olyan régen meghalt, hogy akkor még nem volt nekem annyi eszem, hogy jobban megfigyeljem a dolgokat, ami szükséges volna.*” (F. D.); „*Hát a nagyszüleimmél nevelkedtem, és gyerekkoromban ott voltam ugye náluk, és mindig kinn vótunk a szabadba nyáron. És így, ahogyők elmesélték, elmondták, úgy ezeket így megragadtam, és ezek még velem vannak jelen pillanatban.*” (J. Gy.*); „*De hát az ember, ha tudná, hogy valamikor tehát sor kerül arra, hogy még ezeket jó lenne tudni, hogy valakinek átadni, akkor az ember jobban ragaszkodna hozzájuk, és több időt töltene arra, hogy igenis, hát azt a nagytatát még, hát igen jobban, jobban megvállalni, hogy így mondjam.*” (J. Gy.*). „*Én nem vagyok nagyon ismeretes, amit a szüleimtől tanultam, azzal vagyok. Én, ahogy hazulról eljöttem, semmit nem tanultam.*” (T. I.). Nem ritka ugyanakkor, hogy nem személyes tapasztalás a tudás alapja, hanem az illető csak hallott a növényről, felhasználásának módjáról: „*Én személy szerint nem használtam, mer' nem ismerem, tehát nem vagyok ezzel kötetésbe'. (...) Tehát ezeket mind a hallottak alapján mondom el, mert én magam nem csináltam. (...) Gondolom, hogy melyik, és hallottam így az őseimtől, de nem tudok igazán pontos adatot adni róla.*” (J. Gy.*); „*De ennek (bakceka) nem kóstoltam soha. Csak hallani hallottam, hogy mit bakcekászol...*” (Cs. P.); „*Havasi gyapár?*” / „*Hát azt nem tudok arról semmit mondani, mer' itt nálunk nincsen, csak arra Bărănhegy felé van. Bărănhegyen.*” / „*S az milyen helyt nő ott?*” / „*Hát az köves, sziklás helyeken van. Így ahogy hallottam, én még látni se láttam, hogy hol nő egyáltalán.*” (F. D.). Sokan mondják, hogy szüleik, az öregek sokkal több növényt ismertek, sőt régen minden növénynek meg volt a neve: „*A régebbi emberek még több burjánt ismertek, pl. a refugburján, nem ismerem én sem.*” (T. S.). Egyesek fontosnak tartják, hogy tudásukat továbbadják a mai fiataloknak is: pl. „*Na, s ezér' van erre szükség a fiataloknak, hogy legalább, legalább elméletileg (megtanulják), mer' a gyakorlat, az már szerintem nem jön vissza sose, de elméletileg tudni valamit, hogy hogy éltek őseink. Mer' ha nem tudják, nem tudjuk, kihagyjuk, akkor valamit elveszítettünk. Tehát, mintha az égből pottyantunk volna, mert hát nem igaz az, hogy voltak őseink akkor. Hát így van szerintem.*” (J. Gy.*).

A tudás fontos – bár nem ismert mélységű - forrása az iskola, és ez már az idősebb generációnál is jelentkezik: „*Mikor gyerek voltam, annyi féle virágot ismertem, tanultuk az iskolába', le kellett rajzolni, vót egy nap minden héten.*” (J. Gy.). Az utóbbi évtizedekben pedig a könyv, kisebb részben a televízió és a magyarországi turisták váltak egyre fontosabb tudásforrássá. „*Olvastam én abból az Isten patikájából...*” (P. E.). „*Azt (a növényt) nem használtuk, csak amit üsmertem, vagy édesanyámtól tanultam; most az Isten patikája könyübe (...) olyanyok es vótak, hogy én üsmertem, csak*

nem tudtam, hogy mi a neve.” (P. E.). „*De látod-e nálunk vadcsombor, s beszéltem magyarországiakkal, ők kakukkfűnek mondják.*” (P. K.). TIMÁR SÁNDOR még az északi kakukkfű nevet is említi (vö. TREBEN 1990). „*Ott nő sokféle burján, akinek van a papír, mint ez a könyű, s azután szedhetne sok mindent.*” (T. E.). „*Nálunk csak úgy van, hogy van vörös fenyő, fehér fenyő, s lucfenyő. De a könyvbe’ egészen másképpen, pont fordítva vótak, s akkor én most nem tudom, hogy melyik a jó.*” (F. D.). Sajnos MARIA TREBEN (1990) – tudományos szempontból sem kifogástalan – könyve jelentősen hozzájárul a gyimesi népi tudás halványodásához, torzulásához, mert könyvét hitelesebbnek tekintik, mint saját közösségük tudását.

A megfigyelések pontossága, eredetisége, szemlélete

A megfigyelések döntő része pontos vagy nagyon pontos. Például amikor TIMÁR SÁNDORT az általa soha néven nem nevezett békakonttyal (*Listera ovata*) kapcsolatban kérdeztük, annak virágát hosszasan vizsgálva felismerte, hogy a növénynek köze van a *bergőburjánokhoz* (orchideafélék): „*Ez személ a bergőburjának, de nem öppe’ olyan.*” A *Betonica officinalis* esetében azt mondta: „*Levele személ a báránylábnak (Salvia pratensis), de a virága a bergőburjának.*”), míg az *Eryngium planum* esetében: „*Csipkeforma levele van, csipkeformák társaságába tart.*”

Más esetekben azonban hangsúlyozzák, hogy részletesen nem figyelték meg az adott fajt (vö. GRYNÆUS és SZABÓ 1993): „*Há’ soha meg nem néztem a virágját.*” (P. E.). „*Én meg nem mondom a virágja milyen, láthattam a virágját, de nem tartottam számot hézá.*” (J. Gy.). „*De soha meg nem figyeltem, milyen a levele. (...) Itt nem járok erdőbe, az a helyzet.*” (Cs. P.); *Leontodon*: „*Nem tudok róla, őszirózsa virágok.*” (P. K.). A kisebb növényeket gyakran nem veszik észre [pl. a *vadárvacská* kapcsán: „*Ván a nyáralókba’, s aztán nem tudom, fű közt es lehet, nem vegyük annyira észre.*” (Cs. P.). „*Hát itt a hegyen majdnem mindenféle fajta fű van, de egy-egy részit, má’ lássa nem nagyon ismerem, minék híják.*” (J. Gy.)].

Érzékeli a flóra gazdagságát is, bár kevés helyen jártak szerte a világban: „*Bikkhavasba’ (...) ott én azt mon’hatom, hogy olyan fajta virág nincs a világon, hogy ott ne vóna.*” (T. E.); „*... de má’ Mohosba’ nincs annyi fajta, ez a növény-virág, mint ott Bikkhavason. Mán a föld es, nem öppe’ olyan. S aztán van itt má’ Jávárdi, Terkő, ott má’, itt má’ a kövek es mások.*” (T. E.); „*Nemigen van a fűvekbe’ annyi burján, mint itt Jávárdin.*” (J. Gy.); „*Németország tetszett, szép a vetés, de ennyi virág nem vót!*”. Az egyes nagyobb tájegységek fajkészlete között is látnak különbségeket: „*Ami lent (a völgyben) nyő, van fenn es (a hegyeken), de ami fenn van, nincs mind lenn.*” (Cs. P.).

A népi megfigyelés jellegére az egyik legtanulságosabb példánk az *ördögbordáé* (*Pteridium aquilinum*). Gyakori, jól és láthatóan terjedő, a legelőket károsító, nehezen irtható faj. A gyimesiek észjárása szerint, mint növény nyilván magról terjed, a magtermés előtt pedig nyilván virágoznia kell. Mivel a virágját sohasem látták, sokan a „magját” sem találják, érdekes magyarázatok születtek (ezekről lásd részletesen, nemzetközi kitekintéssel: GUNDA 1989): „*Nincs virága, nyár elején sokszor lestem meg, hogy a hátán vannak olyan kicsi apró pontok. Olyan kicsi bogvók, abba’ lehet-e valami mag? Hogy abból szaporodik-e, nem tudom. Lehet abba’ valami magja. Mer’ terjed rendesen.*” (T. S.); „*Hát az csak éjjel nő az ördögborda. Annak magja nincsen. Ó saját magából a földből nő ki.*” (K. B.); „*Ha má’ a szél elfújja, ahova elfújja, ott is elszaporodik.*” (T. Ed.); „*Gyökérből szaporodik szerintem, mer’ én nem láttam virága lenne neki. Szerintem gyökérből szaporodik. Én, mondom énnekem szak tudásom egyáltalán semmim nincs ezekhez, csak így amit én feltapasztalok magamtól, de sokat figyelem én ezeket a növényeket, mer’ nagyon szeretem őket.*” (F. D.); „*Nehezen veszhető. Én nem láttam sohasé a magját, de úgy biztosan úgy elfolyja a gyökér a földbe’, s akkor csak bújik ki.*” (F. P.). Virágzása kapcsán az alábbi jegyzik meg: „*Az ördögbordát június 24-én éjjel, éjfél előtt kell szedni, be kell vinni a házba, éjjel virágozik, reggelre elhullajtja.*” (P. K.). Éjfélkor pedig kört kell húzni köréje, bele kell állni, de mivel éjfélkor jön az ördög, az ember kilép a körből, és így nem láthatja meg a virágját (P. K.); „*Azt mondják, hogy éjjel virágozik. Én nem tudom, hogy virágozik-e, nem láttam... Méges*

szapora. *A gyükeritől-e, vajh... Nem tudom.*” (J. P.). A gyimesiek azt is megfigyelték, hogy a fajnak nincs fogyasztója, nem eszi semmi (ökológiailag ezt üres niche-nek mondják, LAWTON 1984), ezt így fejezik ki: „haszontalan növény, majd semmi sem eszi, (...) csak a rothadás eszi.” (P. K.), de tudják, hogy néha a tehén megrágja.

A hagyományos népi szemlélet leggyakrabban haszonelvű (vö. PÉNTEK és SZABÓ 1985). Ennek tudatában is meglepő, hogy bár a gyimesiek mélyen hívó katolikusok, a gyimesi mondákat (ANTAL 2004) végigolvasva nem találtunk olyan helyzetet, amikor a természetes növényzettel helytelenül eljáró ember bármiféle „büntetést” kapott volna (az gyakori, hogy embertársakkal szemben elkövetett cselekedetért kell bűnhődnie valakinek, illetve a madárfészkek háborgatása is átkot hoz az emberre). Ilyen büntetések a természettől jobban függő népeknél a mai napig nagy számban fennmaradtak (pl. NELSON 1983, BERKES 1999). A gazdasági szemlélet azonban abban is tettenérhető, hogy a gyimesiek ritkán pazarolnak („*pocsékolnak*”), a természettől elvett javakat takarékosan használják fel (ez a szemlélet 1990 óta sajnos igen sokat változott). A gazdasági szemlélet mellett azonban olykor megjelenik egy talán modernebb szemlélet is. Ezt illusztrálja az alábbi példa: „*A rakotya (Salix caprea) a gazdálkodó ember számára ugye nem nagyon kedves növény, kárára van a gazdának. Úgyhogy ezek azok, amik károsak is, viszont valakinek, tulajdonképpen a természetnek csak javára van minden, (...) ez olyan, mint a vadállatok, hogy az kell, de sokszor jobb, ha nincs. (...) Na így vannak ezek a növények, mi ahogy vagyunk itt a vadállatokkal, hogy hát kellene, mer' hát ugye érdeinket azok teszik széppé, díszessé, de viszont eléggé, az emberiségnek eléggé kárára vannak.*” (J. Gy.*).

A növények iránti érdeklődésnek – a gazdasági fontosságon kívül – a szépség a másik forrása. Sok növény szépsége – esetleg másféle feltűnősége - miatt tartanak nyilván: „*Itt úgy június, július a legszebb. Akkor érdemes ide eljönni. Aki szereti, a növényeket ismeri, annak nagyon érdemes. Szent János utántól, ott ahol nekünk van a tanyánk, hát én itt öregedtem meg, itt vagyok, de őszintén mondom, meg kell álljak, s végignézzek rajta, hogy azt nem lehet elmondani, mennyi szép színű virág van, egyik szebb a másiknál, de úgy nem tart sokáig. Két hét, akkor má' szárad el. Száradnak el minden, de csodálatosak.*” (F. D.). Beszélgetéseink során szépsége kapcsán említették meg például a *báránylábat* (*Salvia pratensis*): „*Ahol kövérebb a talaj, úgy kékíti az egész fűvet mikor virágjába' van.*” (P. K.); a *pünkösdi rózsát* (*Trollius europaeus*): „*Mentünk szénacsinálni, örökké szedtük, olyan szép vót.*” (T. Ed.). Szintén szépsége miatt említik a *papvirágot* (*Leucanthemum vulgare*): „*Tavasszal olyan szép, mikor kinyílik az ódal tőle.*” (T. Ed.); a *vadherét* (*Trifolium* spp.): „*Olyan szép, azt kívánatos leszedni, mikor az ember ott jár közte, úgy kínálják magukat tényleg, egy pár szálat az ember leszedjen belőle.*” (F. D.); a *vadcsombort* (*Thymus* spp.): „*Nagyon szép!*” (F. D.). Hasonlóképpen a *férigát* vagy *erdei pajzsikát* (*Dryopteris* spp.): „*Olyan bokrok vannak belőle, hogy megállok, s nézem, hogy most ha vána egy fényképezőgépem, vagy valami videó, az amivel meg lehet örökíteni, olyan szépek. Olyan szabályosak, hogy azt olyan tudós nem áll elé, hogy olyanok kinevelje. Azok amilyenek. A piacon megvesszük jó drágán, s itthon a kertbe' (van). Nem vettem amióta van.*” (F. D.); a *virágos sától* (*Eriophorum* spp.): „*Azt is szoktam szedni tavasszal, mikor kimegyünk, olyan szép.*” (F. D.); valamint a *dobronikát* (*Melittis melissophyllum*): „*Mikor virágzik, akkor érse szokott szedni, béviszi a házba, s olyan jó szagot csinál.*” (J. P.). A szépnek, jónak egy másik megfogalmazásával is találkozunk: „*Én úgy szeretem az erdőben!*” (S. Gy. A.); „*Szép a táj, ha valaki megnézi.*” A kertekben, díszként tartott virágokat ugyanakkor megkülönböztetik a vadon termőktől („*Az nem növény, hanem virág!*”).

A növények megnevezése

Népi nevük elsősorban azon növényfajoknak van, amelyek gazdaságilag jelentősek akár pozitív, akár negatív szempontból, vagy pedig feltűnőek (PÉNTEK és SZABÓ 1985). MÓRA FERENC ezt a következőképpen fogalmazta meg: „*Én úgy tartom, népünk csak*

azoknak a növényeknek adott különös nevet, melyeknek hasznát veszi vagy kárát vallja, vagy amelyeknek valami nagyon szembeszökő sajátosságuk van, a többi pedig összefoglalja, gyom, kóré és vadvirág név alá.” (MÓRA 1960). Tapasztalataink szerint olykor azonban kevésbé feltűnő fajok is kaphatnak nevet, pl. a *felfolyó* (*Clematis alpina*): „Olyan gyenge szárai (vannak), ott a fákon felmeen... Nem tudom annak gyümölcse, nem hiszem, hogy vóna, az olyan gyengeszertőség, de... mondjuk én nem kerestem soha, de én azt üsmerem, mert én tudom azt.” (T. E.).

A gyűjtött növénynevek (Függelék) zöme jellegzetes népi név (pl. *csengőkóró*, *ördögboroda*, *seggvakaró*), egy része régi magyar név (pl. *jáhorfa*, *nyírfa*), és egy kis része egyértelműen a tudományosból származó név (pl. *északi kakukkfű*, *erdei pajzsika*). 25 %-uk egyszerű szó (pl. *zsanika*, *szörccse*, *borsika*, *sáté*), nagyobb részük összetett szó, illetve jelzős szerkezet (75 %, pl. *borsos lenkő*, *édesgyűker*). Román eredetű szó (vö. BORZA 1968) viszonylag sok van (kb. 5 %): *árior*, *burusztuj*, *dancia*, *dobronyika*, *eszburatória*, *eszpenz*, *fériga*, *johóburusztuj*, *keptelán*, *ménisóra*, *pizdánkóró*, *podbállapi*, *vízipuji*, kérdéses: *heskő*, *reszfugburján*. Kalotaszegen és Gyergyóban arányuk csupán kb. 2–2 % (PÉNTEK és SZABÓ 1985, RAB 2001). A gyimesi magasabb érték talán azzal magyarázható, hogy a népesség egy kisebb része román származású, és növényismeretük szókincse beépülhetett a gyimesi tájnyelvbe.

A gyimesi növénynevek egy része a virág színére utal (*fehér bürök*, *kéknefelejcs*, *tüzes lilium*) vagy a termés színére (*fekete kokojza*, *fekete bojza*, *piros bojza*, *piroseper*), a levél (*fehér fenyő*), a kéreg (*veres fenyő*) vagy a gyökér színére (*fekete nadály*), máskor a virágnak nemcsak a színe, hanem a virágzás ideje is fontos lehet. Ez a jelleg ritkán válik névadóvá, hiszen számos egyéb tényező mellett az adott esztendő időjárása jelentős mértékben meghatározza a virágzás idejét. Ennek ellenére akad néhány olyan faj, amely alkalmas arra, hogy ilyen jellegű nevet kapjon (*kukukvirág*, *pünkösdi rózsza*, *hóvirág*). Utóbbi példa esetén nehéz meghatározni, hogy a virág színe vagy inkább a virágzás ideje fontosabb az elnevezés kapcsán, véleményünk szerint az előtag inkább a virágzás korai voltára utal. Fontos szempont lehet a növény vagy egyes részeinek íze (*borsos lenkő*, *édesgyűker*), illata, szaga is (*büdös bojza*). A jelzői előtag utalhat a termés alakjára, jellegére (*szívvirág*, *köménymag*, *takonykokojza*, *szőrös füge*), hasonló terméstől elkülönítő jellegzetességére (*tokos eper*). A névadás szempontjából fontos lehet a méret, alak és forma is. Ez vonatkozhat az egész növényre vagy annak egy-egy részletére, a virágra, termésre (*apróbojtorján*, *gombolyik sáté*, *lapos sáté*, *papucsvirág*, *zablevelű fű*).

További csoportot képeznek azok a nevek, amelyek az adott faj termőhelyére vonatkozó jellegzetességet ragadnak meg [*havasi gyapár*, *vészvirág*, *kőrózsza*, *erdei sósdi*, *erdei felfolyó*, *mezei gyapárdi*, *mocsárvirág*, *útifű*, *vízipuji*, *kömész*; „A békaláb, nedves helyen szereti ő különösen. Ott ahol békaláb van, ott béka is van. Itt felénk ez igaz. Azér’ mondják, hogy békaláb.” (J. Gy.*)].

Egyes fajok esetében a felhasználás módja is releváns lehet a névadás szempontjából. Állati táplálékként bevált növények (*disznyókáposzta*, *kecskekapor*, *libapimpó*, *pulykafű*, *szamárcsipke*), emberi fogyasztás céljára hasznosított fajok (*borfüge*), az emberi és állati gyógyászatban használt taxonok (*főkönburján*, *pokolszökésburján*, *reszfugburján*, *ezergyógyfű*, *epesű*, *torokgyikvirág*, *tüdőfű*). A pajzán, illetlen nevek Gyimesben ritkák (pl. *pizdánkóró*, *pizdánmóró*, *bergőburján*, *seggvakaró*).

Az irodalmi adatokkal (RÁ CZ és HOLLÓ 1968, RAB et al. 1981, RAB 2001, PÉNTEK és SZABÓ 1985, GUB 1996, HALÁSNÉ ZELNIK 1987) összevetve a növénynevek legalább 72 %-ban egyeznek a kb. 10 km-re található Gyimesbükk neveivel, csupán 40 %-ban a kb. 15 km-re fekvő, székelyek lakta Gyergyói-medence neveivel, kb. 30 %-ban a mintegy

70 km-re lévő Sóvidék neveivel és szintén kb. 30 %-ban a megközelítőleg 200 km-re elhelyezkedő kalotaszegi települések neveivel, míg csupán 17 %-ban a kb. 100 km-re fekvő moldvai csángók neveivel. Úgy tűnik, hogy a Gyimeseken belül sem homogén a névhasználat, ugyanakkor a közeli Gyergyói-medence nevei még eltérőbbek, de a távolabbi területekkel sem sokkal kisebb a hasonlóság. A kérdést érdemes lenne tovább vizsgálni, bevonva más magyar tájegységeket is. Azt tapasztaltuk, hogy a gyimesiek is tudatosították, hogy más tájegységekben sok fájnak más neve van: „Vannak más nevek, hogy nem úgy hívják, mint mi. (...) Mára a gyergyóiak se úgy hívják, csikiak se úgy hívják. Mi es úgy, ahogy tanultuk, úgy kell hívjuk, ugye. Nem tudjuk másképpen, hogy hívjék.” (J. Gy.). Sokan a fontosabb gyergyói neveket ismerik is.

A növényfaj és a név megfeleltetése

A fajok, fajcsoportok nagyobb része esetén egy népi taxonnak egy neve van (homonímia) (pl. *eszpenz* – *Helleborus purpurascens* – mindenki ismeri a nevet, és mindenki egy fajt, a pirosló hunyort érti alatta). E nevek egy része úgy vonatkozik egy fajra, hogy a faj nemzetségéből több faj is előfordul a tájban, azaz valódi fajnév (pl. borfüge (*Ribes petraeum*), leánykafüge (*Ribes alpinum*), szőrös füge (*Ribes uva-crispa*), ilyen a nevek 28 %-a). Más esetekben nem dönthető el, hogy faj- vagy nemzetségnévről van szó, hiszen az adott nemzetségből csak egy faj fordul elő a területen (ilyen fajnevek pl. a *nyárfa*, *eszpenz*, a nevek 39 %-a). Összesen tehát a népi növénynevek 67 %-a egyetlen fajt jelöl. Más esetekben a népi taxon tudományosan több taxonra bomlik (pl. *csigolya*, *vadhere*, *lósósdi*, *ragadvány*), de ebben az esetben sem beszélhetünk poliszémiáról, hiszen egy népi taxonnak csak egy népi neve van. Ugyanakkor több nemzetségbe tartozó fajokat fognak össze az alábbi népi taxonok: *imola*, *bergőburján*, *fériga*, *árvacsihány*, *vadborsó*, *serkefű*, *harangvirág* (a nevek 8 %-a). Részletes példákat lásd a következő fejezetben!

Megvizsgáltuk, hogy egy népi növénynév hány népi taxonra vonatkozik. Csupán 13 (16) olyan nevet találtunk, amelynek a jelentése nem egyértelmű a közösségben: *csillagvirág*, *burasztuj*, *epesű*, *pulykafű*, *féregfű* *tüdőfű*/*tüdőburján*, *szakaburján*, *reszfug*, *baraboly*, *fehér boglár*, *fehér bürök*, *csipkebogyó*, *vérehulló*, valamint a *piszánkóró*, *büdös burján* és *bimbaszkóró*, melyek azonban inkább jelzős szerkezetek, mint növénynevek. A fentieket egy példával szemléltetjük: „Na hát a cickafarok, azt valaki összetévesztette, ha pulykafűnek mondták, mert inkább a köménmag-levelet tegyük a pulykafűt, azt nevezzük így.” (...) „Féregfarkút én es hallottam. Hát az így inkább az ilyen ganyés helyeken van a cickafarok.” (Cs. P.). A gyimesiek névhasználatát tehát meglepően egyértelmű. A kis kiterjedésű vizsgált terület (és ezáltal a földrajzi heteroszémia hiánya), illetve a rendszeres kommunikációs kapcsolatban lévő közösség lehet e jelenség oka. Megjegyezzük, hogy a fenti, több fajra vonatkozó nevek nagyobb része is a legtöbb esetben csak egy fajt jelöl, azaz a kommunikációs probléma kisebb a várhatónál.

Ugyanakkor nem ritka, hogy egy népi taxonnak több neve is van (két neve van 34 taxonnak: 20 %, három neve 7-nek, 4 neve van 5-nek, 5, illetve 6 neve van 1–1-nek). A sok szinonim egyik oka a gyimesi társadalom összetett eredete lehet (vö. TANKÓ 2001). Például a *berkeeper*, másnéven *piroseper* egy népi taxonra (*Fragaria vesca*, *F. moschata*) vonatkozik. A *vészvirág* (*Chamaenerion angustifolium*) szintén két névvel is ismert. A magyar név a faj leggyakoribb élőhelyére – az irtásokra, veszekre - utal (*vészvirág*), míg a másik egy román (jövevény)szó: *eszburatória*, *eszburator* vagy *eszburetor*. Mindkettő általánosan elterjedtnek tekinthető, de egy ember általában csak az egyiket használja. A vörös áfonyát (*Vaccinium vitis-idaea*) *ménisora*, ritkán azonban *piros kokojza* névvel

illetik. Talán a két *kokojza*-faj (*fekete* és *piros kokojza*) könnyebb megkülönböztetése végett a *piros kokojza* esetében a *ménisora* szót kölcsönzi a gyimesi nyelv(járás) a románból. A *fekete kokojza* nevet ritkán használják (egyszerűen *kokojza*). Földrajzi heteroszémiáról ilyen kis területen értelemszerűen nem beszélhetünk (ilyet egy esetben észleltünk a *bergőburjánok* fajcsoportjában: a csoportba a *Dactylorhiza maculata*, *Gymnadenia conopsea* és részben a *Platanthera bifolia* tartozik, de a Háromkútról származók következetesen a *Nigritella rubra* nevű orchideát értik alatta).

Érdekes jelenség a területen korábban élő nem forduló faj észlelése és elnevezése. A Hidegségi-patak partján feltűnt egy korábban nem látott növény. Erre TIMÁR SÁNDOR hívta fel figyelmünket. Elmondta, hogy rendszeresen bejárva azt a területet, korábban soha nem észlelte a szóban forgó fajt. Megállapítottuk, hogy a homoktövisről (*Hippophaë rhamnoides*) van szó, amely már a Tatros völgyében is előfordul, bár Hidegségben valóban nem fordul elő máshol. Megtalálójá, mivel habitusa, levele a bokorfüzesek fajaira (*csigolyák*) emlékeztető volt, azzal a jelentős különbséggel, hogy tövisek is voltak rajta, a *szúrós csigolya* nevet használta, amikor a fajról beszélt. Másik eset a szintén nemrég megjelent *Telekia speciosa*-é. Még nincs neve, de külleme és termőhelye folytán a *medvesaláta* kapcsán kerül elő a beszélgetésekben, mint a völgyben új jövevény. Új fajok felismerése, észlelése nem elszigetelt jelenség, több esetben is találkoztunk vele. A helyi flóra jó, magabiztos ismerete szükséges az ilyen jellegű észrevételekhez. Hasonló ritka jelenséget publikált PÉNTEK ÉS SZABÓ (1976) az Árapatakon 10–15 éve jelenlévő – bár nem őshonosként, hanem tájidegenként terjedő – *Echinocystis lobata* kapcsán, amely a *fiszfafolyóka* nevet kapta.

Növénynevek nemcsak keletkeznek, hanem el is tűnhetnek. Hidegség egyik oldal-völgyét *Szalamásnak* nevezik. Nem tudjuk, bár valószínű, hogy a név a medvehagyma (*Allium ursinum*) helyi népi nevéből származik (*salama* – vö. RAB 2001), a növény már kihalt, és a név jelentését sem ismerik többé. Meglepő módon a gyimesiektől nem sikerült megtudnunk, hogy a Barackosban lévő Kőrösös honnan kapta nevét. A válaszokban nem fogalmazódott meg a kőrisfa (*Fraxinus excelsior*) jelenléte (valóban nem fordul elő jelenleg a hegyoldalon): „Én nem tudom, azt miért hívják Kőrösösnek. Így örököltük mi is ezt a nevet.” (T. A.); „Nem tudom, hát az rég el lett nevezve.” (Cs. P.).

Népi taxonómia, az elkülönítés és összevonás további jellegzetességei

A népitaxonómia-kutatás célja, hogy vizsgálja a tudományos ismeretekkel nem rendelkező, de a növényfajokat jól ismerő emberek, népcsoportok növényosztályozási algoritmusait (BERLIN 1992). Az alábbiakban részletesen bemutatjuk azokat a gyimesi fajcsoportokat, amelyek népi taxonómiája különösen érdekes, jellemző.

A fajcsoportok közül az egyik legjelentősebb az *imolák* csoportja. *Imola* minden olyan keskeny levelű szálfű, amely a területen előfordul (különösen a parlageredetű, ganézott kaszálókra jellemzőek, itt a széna mennyisége nagy, de minősége alacsonyabb, mint a többi kaszálón). Több mint 20 faj tartozik ebbe a csoportba (Függelék). A gyimesiek tisztában vannak vele, hogy ebben az esetben több taxonról van szó: „Ez is imola, de nem az a fajta.” (T. S.), de nem tartják szükségesnek az ennél részletesebb megkülönböztetést: „Az imolák is, hogy mondjam, így van több fféle, több olyan fű, hogy mi úgy mondjuk imola, de mégse nem egyforma, s biztos más neve van. Van amelyiknek olyan, mint a zabnak, vagy a búzának, úgy ki van hányva olyan apró feje, a másinak van, csak egész olyan tömör, mint a rozs. Láttam, hogy többféle termése van, aztán mi mindegyiket imolának hívjuk.” (T. D.).

Az *imolák* „párja” a *zablevelűfű* (vagy *zablevel*). A fő elkülönítő bélyeg az alacsonyabb termet és a szélesebb levél. Több faj, több nemzetségből tartozik ide. Leginkább a *Brachypodium pinnatum* (ennek van külön neve is: *heskó*), de a *Deschampsia caespitosa*-ra és a *Festuca pratensis*-re is használják. A *zablevelt* általában rossz minőségűnek tartják: „A kasza előtt úgy lesimul, a kasza átalfut a tetején, s utána áll vissza. A vizenyesebb helyeken, ottan nagyon jól vágja, s majdnem olyan, mint a sáté. A sáténak egy vándora, egy felszemélése valaminek, ki van vándorolva a hegyekre. Kinn nem tudod kaszálni, a bennvaló helyeken, a vizes helyeken úgy vágja a kasza, nagyon jól vágja.” (T. D.); „A *zablevelű fű* az is inkább soványabb helyen nő, igen és olyan helyeken, ahol, ahol a talaj gyengébb, soványabb, és nem nagyon, nem nagyon alkalmas a legeltetésre, tehát az állat, ha lehet, kikerüli. Tehát megeszi, (...) fogyassza, de, de nem éppen. Tehát éles, és silány. Egy, egy növény, ami eléggé tápanyagba ’gyenge.” (J. Gy.*); *Deschampsia*: „ez nagyon hasonlít a *zablevelű fűnek*”. Máskor éppen jó minőségét hangsúlyozzák: „A *zablevelű fű*, az jó. Mert az jó termék.” (T. E.). Különösen igaz ez a takarmánynak vetett *Festuca pratensis*-re. Kissé talán meglepő, de belegondolva logikus módon egy adott fűfaj lehet *imola* és *zablevel* is, pl. a *Dactylis glomerata* tavasszal (amikor elsősorban a virágzata látszik) egyértelműen *imola*, ősszel a rövid sarjában (ahol inkább a széles levele látszik) *zablevel* (J. Gy.). Hasonló jelenség figyelhető meg Erdélyben az *Equisetum*-fajok termő és steril szára (RAB 2001), a *Colchicum autumnale* őszi és tavaszi megjelenése vagy éppen a *Tussilago farfara* virága és levele esetében is (PÉNTEK és SZABÓ 1985).

Érdekes a *sáték* csoportja. Szinte valamennyi, lápos, vizenyős termőhelyen előforduló fű- és sásfélének *sáté* a neve (*sáté*, *virágos sáté*, *gombolyik sáté*, *lapos sáté*), de a megkülönböztető mellékneveket csak akkor használják, ha ennek jelentősége van az adott beszélgetés során. „A *lapos sáté*. Az má’... annak lapija van, az nem gömbölyű, hanem lapos, mint a fokhagymának a lapija, olyan lapos.” (K. B.). Az *Eriophorum*-fajok (*Eriophorum angustifolium*, *E. latifolium*) között nem tesznek különbséget, mindkettő *virágos sáté*. Általánosnak tűnik, hogy a *Carex*-fajok közül a nedves élőhelyek fajait *sáté* névvel megnevezik, ezzel szemben a száraz termőhelyeken előforduló *Carex*-fajok nem tartoznak ebbe a csoportba, sőt jelenlétükről sem igen vesznek tudomást. „Hát ha *sáté*, akkor biztos a vizenyes helyen nő.” (Cs. P.). Terepen rákérdezve sem tudunk száraz termőhelyű sásra nevet gyűjteni: „ez nem sás, a’ csak a víz mellett nő, ez leveles fű, (de) nem *imola*”. Itt említjük meg azokat a neveket, amelyek vélhetően nem egy-egy népi taxont, hanem azok egy nagyobb csoportját nevezik meg: *selymékfű*, *selykefű*, mindenféle növény, amely a selymés helyeken nő.

A harasztok esetében az erdei fajokat, valamint a legeltetett területeken időnként elszaporodó sasharasztot (*Pteridium aquilinum*) egyesek egy névvel, *ördögbordaként* emlegetik. Kevesen ugyan, de elkülönítik az erdőben élő pajzsika-fajokat a sasharaszttól. Előbbiek neve a román eredetű szó, *fériga*, ritkábban *erdei pajzsika*, utóbbi faj neve pedig az *ördögborda*. A *Dryopteris*-fajokkal kapcsolatos megfigyelés, hogy: „A *kaszálóba* csak egy *száriák* vannak. Az nincsen úgy egy *többől* elterjedve... (mint a *Dryopteris*)” (T. D.); továbbá: „Hasonlít az *ördögbordához* (...) viszont nem az az *ördögborda*, hanem csak hasonló mása.” (J. Gy.*); míg az *ördögborda* (*Pteridium aquilinum*): „Annak van három nagy ága, nagy levele, azok úgy, nem olyan csoportba ’vannak.” (Cs. P.).

A csalánfélék névhasználatában több bizonytalanság is van. A *csipcsihány* (*Urtica urens*) időnként *szaporacsihány* néven is ismert: „Apróka levele van, és olyan keservesen *csíp*...” (F. D.). Ugyanakkor az itt előforduló *Lamium*-fajok *árvacsihány* neve egyes esetekben szintén az említett *Urtica*-fajt jelöli: „Pontosan úgy nő, mint a *csihány*, csak annét jobban *csíp*, mint a másik *csihán*. Azt azér ’hívják *árvacsihánknak*.” (K. B.), miközben „Ez úgy *csíp*, mint a nyavalya, van, amelyik nem *csíp*. S olyan fehér virága van.” (J. P.).

A *Salix*-fajokat két nagy csoportra osztják: *ficfák* és *csigolyák*. Előbbieknek határozott törzsük van (*Salix fragilis* és a magas *Salix elaeagnos* egyedek), utóbbiak több vékony törzsből álló bokrok (*Salix elaeagnos*, *S. purpurea*, *S. triandra*, *S. viminalis*). A bokorfüzerekre a *csigolya* nevet használja mindenki, egyesek többfélét különböztetnek meg (*vörös, fekete, zöld, fehér csigolya*), de a névhasználat – eddigi tapasztalataink szerint – nem egyértelmű, személyenként is változó lehet, talán e „nevek” csupán jelzős szerkezetek: „Van a vörös csigolya, van még a másik, zöld vagy fekete.” (F. D.). A *vörös csigolya* egyesek szerint a *pimpó, pimpófa* (*Salix daphnoides*): „Akkor van azok közt es fehér ficfa, akkor van pimpófa. A kerge a ficfának olyan bogos, olyan turos, csúf, s a pimpófának sima. Úgy belőle nőnek olyan hosszú ágak fel, annak má' piros a ízje, színe.” (T. E.). A *pimpófa* – termete ellenére – nem *ficfa*. A *fehér ficfa* olykor a *Salix elaeagnos* fává nőtt egyede (fehér a levél fonáka). Ritkán a *tamariskát* (*Myricaria germanica*) is csigolyafélének tartják (P. E.). A *Salix caprea*-t azonban sohasem sorolják sem a *ficfák*, sem a *csigolyák* közé, külön neve van: *rakottya*.

Nem egyértelmű a *medvesaláta* és a *disznyókáposzta* fajcsoportja. *Sonchus* és *Cirsium* fajok tartoznak ide, valamint megjelenése óta a *Telekia speciosa*. Több emberrel, terepen és egyéb helyzetekben egyaránt beszélgetve sem egyértelmű az említett taxonok kérdése. Bizonyos, hogy magaskórós növényekről van szó (a *disznyókáposzta* szántóban is előkerül, míg a *medvesaláta* inkább erdőszéleken), de a kérdés egyértelmű tisztázása további vizsgálatokat igényel.

A tárnicsok szinte minden fájának külön neve van. Rákérdezve a fajok „kapcsolatára” úgy véljük, rokonságukat feltehetően nem tudják (*epesű – Gentiana cruciata, gyertyafű – G. asclepiadea, dancia – G. lutea, csillagvirág – G. praecox, fecskevirág – G. utriculosa*).

A *veres fenyő* (*Picea abies*) esetében a különböző megjelenésű egyedeknek külön neve van: az egész törzs hosszában ágas egyedek neve *bojt*, a törzs alsó részén ágakat elvesztett szálfák neve *szelhafá*, amelyek *dránicának* (zsindey) is jó.

Jellemző növénypárokat is megfigyelhetünk. A *borfűge* (*Ribes petraeum*) és a *leánykafűge* (*Ribes alpinum*) között elsősorban a termés íze alapján tesznek különbséget. A *borfűge* savanyú ízű [„Az olyan, mint a ribizli, pontosan, csak savanyú.” (P. E.)], míg a *leánykafűge* *lencsettédes*, azaz kissé édeskés, de jellegtelenül édes íze van [„A forrásfejeknél, a levele hasonlít a ribizkéhez, a termése is, csak olyan hirtelen édes termése van neki.” (F. D.)].

A *Viola*-fajokból több is előfordul a területen. Az egyik szebb, a másik illatosabb: „Van sötétebb, s van világosabb ibolya, annak nagyon jó szagja van.” (T. A.); „Melyik nem annyi kék, annak nagyon jó illata van.” (F. P.); „Egyik kékebb, s a másik má' rózsaszínesebb, annak jobb szagja van.” (K. B.).

A területen nemcsak a tavaszi kankalin (*Primula veris*), hanem a sugárkankalin (*Primula elatior*) is előfordul. A gyimesiek egy része külön taxonnak tekinti őket, látják az eltéréseket, de ez a különbség nem olyan jelentős, hogy külön nevet is kapjon a két faj [„Sárga, s olyan kétféle sárga. Sötétebb sárga és halványabb sárga. A halványabb sárga az magasabbra nő, s amelyik pedig sötétebb sárga, az csak terpe. De mind a kettő egyforma, s egyformát virágnak, s a lapija, minden egyforma, csak annyit különbözik, hogy halványabb a virága, s magasabbra nő. De az se olyan nagy, nem tudom, milyen, csak így, így a fű közt.” (T. M.); „Kettőt is tudok, az egyik az a világosabb sárga, ilyen csukros.” (Cs. P.)].

A *Trifolium*-fajok esetében szintén egy név (*vadhere*) alatt szerepel két eltérő népi taxon, botanikai szempontból pedig ezek még további fajokra bonthatók [„Az olyan csoportjába' nő, tudja. S úgy összefogja egymást, olyan kövér az a lóhere. Annak van piros botikója, és fehér botikója is.” (T. A.); „Az van kétféle, a fehér here a kaszálókon gyakrabban, szóval nagyobb hozamúlag, s a piros az a legelőkön is.” (P. K.)]. A *vadhere* piros csoportjába (amit hívnak ritkán *piros boglárnak*

is) a *Trifolium alpestre*, *T. pratense* és *T. medium*, míg a *fehér vadhere* csoportjába (ritkán *fehér boglár*) a *Trifolium pannonicum*, *T. ochroleucum*, *T. montanum* és *T. repens* tartozik. Utóbbi csoport esetén van olyan ember, aki még a valóban fehér és a sárgás virágú *vadhere* közt is különbséget tesz: „*S van olyan, hogy fehér, sárgát, fehéret, sárgát. S azt mondják, hogy az a sárga az orvosságos.*” (P. E.).

Több faj tartozik a *csipke* taxonba is, bár legtöbbször név szerint nem különböztetik meg őket: „*Pontosan melyik a számarcsipke, vagy mindegyik számarcsipke, csak nem egyformán nőnek, én nem tudom.*” (Cs. P.). Olykor azonban határozottan több taxonra bomlik: „*Hát az, amelyek azt mondják, hogy számarcsipke, az számarcsipke (Cirsium furiens), s a másik csak csipke (Cirsium arvense).*” (K. B.); „*Van számarcsipke, kövér csipke, kendercsipke (utóbbi a Galeopsis).*” (P. K.). Úgy tűnik, hogy a nagy termetű fajok (pl. *Cirsium eriophorum*, *C. furiens*, *Carduus acanthoides*) a *számarcsipke*, az alacsonyabb fajok (pl. *Cirsium arvense*) egyszerűen *csipke*.

A *baraboly* több fajt, illetve növényrészt jelent. Egyrészt az *Anthriscus sylvestris*-t és *Chaerophyllum bulbosum*-ot, másrészt a *köménmag* (*Carum carvi*) levelét (amit hívnak *csürkefűnek* és *pulykafűnek* is): „*A csürkefűt mondják barabolynek. A köménmag, amíg nem nő fel, csak alig kezd lapija nőni. Azt szedjük a csürkének megvágni az ételükbe.*” (Cs. P.); a *pulykafűnek* egyesek szerint nincs is virága.

A *kakastaréj*, mint növénynevén a *Polygonatum verticillatum* salamonpecsét-fajra vonatkozik, bár több adatközlő is egy gombafajt ért a név alatt: „*Kakastaréj, az gomba má'. Gomba. Az erdőn...*” (J. Gy.).

Egyes tájegységekben az őszi kikerics (*Colchicum autumnale*) tavaszi és őszi állapotát két külön taxonnak tartják (PÉNTÉK és SZABÓ 1985, GUB 1996). Gyimesben ez nagyon ritka, szinte mindenki tisztában van a két fejlődési állapot egy fajhoz való tartozásával: „*Nyáron olyan tokja van, sutyuja van, s abban magja van. S olyan lapos a levele. Ősszel pedig ilyen ibolyás-rózsaszínes a virágja.*” (T. A.); „*Tavasszal nagy levele nő, utána elszárad, s ősszel virágozik. S az nagyon mérgező a virágja az állatoknak.*” (F. D.).

A *Fragaria*-k három fajtát igen biztosan két taxonba sorolják. A *tokos eper* (*Fragaria viridis*) jobb ízű, de nehezebb szedni és specialistább élőhelyű, mint a *berke eper*, másnéven *piros eper* (*Fragaria moschata*, *F. vesca*). A *tokos eper* kapcsán említésre kerül: „*Egy beburkolt része, ami megmarad rajta, tehát nem válik el, hanem, mint a kertű eper, úgy is szedődik, nem mint a másik eper, tehát ugye a piros eper.*” (J. Gy.*); „*Később érik, mint a berkeeper egy-két héttel.*” (K. J.); „*Édesebb, mint a másik.*” (T. S.). Levélről nem tudják őket megkülönböztetni: „*Mind a kettő van, s körülbelül nem is nézik, hogy honnan tudná, ha nincs eper rajta, akkor azt nem lehet tudni...*” (F. D.).

Utilapuból is többfélélt észlelnek, de külön nevük ritkán van: „*Kétféle utilapi van, hegyesebbre nő a lapija, s van olyan kicsi kerek.*” (P. E.); „*Itt benn is van kétféle, a hegyeken inkább asszem a hegyesebb levelű van, egyiknek sugárabb, s hosszabb a lapija, s a másik kicsit szélesebb, s rövidebb.*” (Cs. P.); „*Két féle van, a sima, fényes levelű, s van, amelyik egy kicsit bolyhosabb.*” (F. D.). A *Plantago media* kapcsán egy beszélgetés során a *szőrös útilapi* név (név vagy csak jelzős szerkezet?) hangzott el. Előfordul már a *lándzsás útifű* név is (vö. TREBEN 1990). *Lósósdiból* is van legalább kétféle: „*Az má' másabb fajta. Nem nő olyan magosat, mint ez. Ez egy szálon fölő nő magosra. Az olyan törpebb, alacsonyabb, s úgy elterjedve nő.*” (T. S.). Utóbbi a *Rumex alpinum*. A *vadcsombor* általában csak a *Thymus*-fajokat jelenti, de olykor ide sorolják az *Origanum vulgare*-t (ami egyébként *ezergyógyfű* néven ismert) és a *Teucrium chamaedrys*-t is (külön neve nincs). A *mezei gyapár* is általában csak az *Antennaria dioica*, de a figyelmesebbek két alakot különítenek el: „*Van ez a pirosabb, s van olyan, ez a másik. Olyan fehérebb, barnásabb. De mind a kettő nagyon szép. Én szoktam szedni így mer'nyár elején, amikor még szép virágja van. Nem hervad el, aztán úgy megmarad, megszárad.*” (F. D.).

Önkéntelenül megjelenő narratívák (rövid történetek)

Néhány faj kapcsán megfigyelhető az a jelenség, hogy bizonyos ismeretek szinte automatikusan aktiválódnak az adott fajjal kapcsolatos beszélgetések során a kérdés jellegétől függetlenül (vö. KESZEG 2002). Addig nem lehet a szóban forgó fajjal kapcsolatban másról beszélgetni, amíg ez az állandó, a névhez kötődő, elsősorban felhasználással kapcsolatos adat, narratíva el nem hangzik. Jó példa erre az *eszpenz* (*Helleborus purpurascens*), amely a jól ismert fajok közé tartozik. Említésekor az első aktiválódó információ a növény vékony gyökereinek népi gyógyászatban, főként a sertések gyógyításában való hasznosítása: „A disznyó, ha elbetegedik, kiássák a gyökerit, s akkor likat csinálnak, s beléhúzza a disznyónak a fülibe ’egy ilyen darabocskát. S akkor az, az javítsa, de aztán az ott a... azt a húst úgy megeszi a disznyónak, akkora likat csinálnak egy tövel (tüvel), hogy belé... ne essék ki, s aztán a végén akkora likat csinál ott, hogy így az ujjadat keresztülszúrhatod.” (T. E.). Másik ilyen példa az *ezergyógyfű* (*Origanum vulgare*), ahol szinte minden esetben megemlítik, hogy jó teának: „Teának nagyon alkalmazzák.” (J. Gy.*).

Hasonló narratívák kerülnek elő további fajok esetében is. Ilyen például az erdei kutyatej (*Euphorbia amygdaloides*), gyimesi nevén *árior*, amellyel kapcsolatban szinte mindenki megjegyzi, hogy a lovak sérült lábát lehet gyógyítani vele. Idézett példánk egy olyan esetet mutat be, amelyben az elbeszélő nem is használta az *áriort* a közsímsert módon és esetekben, mégis tudja, hogy ilyen jellegű felhasználása általános (volt): „Hát az állatgyógyászatba ’használták ezelőtt. Talán kivonatokat is készítettek belőle valamikor. Tehát ezket a hallottak alapján mondom el én is, mer’ én magam személy szerint nem foglalkoztam vele. Csak hallottam, hogy milyen nagyon hálásak voltak az ezelőtti őseink, hogy hát az ário-val meggyógyították az állatokat, meg ehhez hasonló” (J. Gy.*). Sokan, akár fiatalok is, a mai napig használják a növényt.

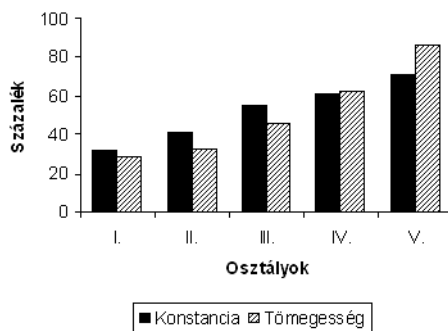
A vizsgált közösség, valamint egy-egy személy fajsmerete

A területen, bár módszeres florisztikai felmérést nem végeztünk, cönológiai vizsgálatok és terepbejárások során 453 fajt azonosítottunk. A gyimesiek ezen 453 fajból 280-at, azaz a fajkészletnek 62 %-át néven tudják nevezni. A 172 megkülönböztetett népi taxont összesen mintegy 235 névvel illetik. Hasonló arányokat kapott RAB (2001) a Gyergyói-medencében (885 vadon termő fajból kb. 400-nak van népi neve), valamint PÉNTÉK és SZABÓ (1976) Árapatakon (kb. 600 fajból 207-nek van népi neve). Az ilyen arányok számítása azonban nem egyszerű. A teljes flórát vesszük figyelembe vagy csupán a helyiek által „látható” fajokat: azaz pl. figyelembe vegyük-e a tájnak csak egy pontján előforduló, alig észrevehető fajokat, valamint pl. az egymáshoz igen hasonló *Cerastium*-fajokat?

A félig strukturált kérdőívészésünk során 135 (a kérdőívészés elkészítéséig azonosított faj) nevének, illetve népi taxonjának ismertségét vizsgáltuk. Ez alapján elmondhatjuk, hogy a vizsgált 20 személynek több mint fele ismeri a kérdőívben szereplő fajoknak legalább 85 %-át. Tovább vizsgálva az eredményeket elmondható, hogy 91 olyan taxon (67,4 %) szerepelt a listán, amelyeket a megkérdezett gyimesiek több mint 70 %-a ismert, de a taxonok felét minden megkérdezettnek, beleértve a gyermekeket is, több, mint 80 %-a ismeri. Végezetül megemlítjük, hogy 23 fajt (17 %) valamennyi megkérdezett ismerte. Ha megvizsgáljuk a fiatalok fajsmeretét, elmondható, hogy a tíz-tizenkét éves korosztály a szülei által ismert fajoknak kb. a felét ismeri (Amazóniában ebben a korban már közel 100 %-át, BERLIN 1992).

Egy közösség jellemzése szempontjából fontos lehet az is, hogy mely fajokat nem nevez el, illetve nem ismer, nem érzékel a környezetükben előfordulók közül. Gyimesben vannak olyan fajok, amelyek nagy egyedszámban vannak jelen a flórában, feltűnőnek is tekinthetők (nagytermetű, élénk virágszínű), ráadásul jelentős borításértékkel szerepelnek különböző élőhelytípusokban, ennek ellenére meg nem nevezett taxonok maradtak. Legalábbis gyűjtésünk idején nem került elő név e fajokat illetően, kívül ezek a népi tudás körén (PÉNTEK és SZABÓ 1985 is foglalkozott a meg nem nevezett fajokkal, de az anyagfeldolgozás szakaszában, tehát nem terepen). További, erre a kérdésre koncentráló gyűjtéssel e fajok köre valamelyest talán szűkíthető. Például a gyimesi kaszálók egyik leggyakoribb kétszikűje a *Centaurea phrygia* esetében sem sikerült még gyimesi nevet gyűjtenünk, bár BIRKÁS-FRENDL KATA korábbi, gyimesi kutatásai során gyűjtött nevet erre a fajra vonatkozóan (szóbeli közlés) (ugyanakkor sem KÓCZIÁN et al. 1976, sem RAB et al. 1981 nem tartalmaz erre a fajra vonatkozó nevet).

A cönológiai felvételekben szereplő egyes fajok konstancia és tömegességi adatait felhasználva egyértelműen látszik (1. ábra), hogy minél nagyobb egy faj konstanciája, azaz minél több élőhelytípusban fordul elő, annál nagyobb a valószínűsége, hogy az adott fajt a gyimesiek ismerni fogják. Hasonló eredményt kapunk, ha a tömegességet vizsgáljuk. Minél nagyobb összborítással szerepel egy faj az általunk elkészített 88 felvételben, annál nagyobb az esélye, hogy ez a faj ismert a hidegség-pataki közösségben. Vannak azonban néven nem nevezett gyakori fajok, pl. *Aegopodium podagraria*, *Anthyllis vulneraria*, *Centaurea phrygia*, *Doronicum austriacum*, *Heracleum sphondylium*, *Hieracium pilosella* agg., *Leontodon hispidus*, *Luzula luzuloides*, *Melampyrum sylvaticum*, *Potentilla erecta*, *Prunella vulgaris*, *Pulmonaria rubra*, *Salvia verticillata*, *Thalictrum aquilegifolium*. Ha egy növénynek nem tudják a nevét, gyakran ilyen jellegű mondatok hangoznak el: „Ez is orvosságos!” (J. Gy.); „Minden fű, értetted-e, gyógyvirág!” (K. B.). Ha rákérdezzük, hogy biztos nincs-e neve, ilyen jellegű válaszokat kapunk: „Há' hogyné vóna!” (J. Gy.). Ha soha nem hallott növény nevére kérdezzük rá, akkor pedig: „Azokat én nem ismerem, lehet, hogy nincs es (errefelé).”; „Lehet...(hogy van ilyen nevű növény)”; „Hát azt tudhatom esetleg, csak nem tudom...” (J. Gy.).

I. ábra. A növényfajok ismertsége konstanciájuk, illetve tömegességük függvényében
Figure 1. Proportion of named species according to their frequency and cover.

A felnőtt korosztályok által egyértelműen jól ismert fajok egy részét a fiatalok meglepő módon egyáltalán nem ismerik, gyakran az adott faj nevét sem hallották addig (*árior*, *csengőkóró*, *bakceka*, *gyertyánfű*, *cserfa*, *kecskekapor*, *eszpenz*, *medvesaláta*, *gyüngyemény*, *papsajt*, *jáhorfa*, *surlófű*, *kórus*, *vadcsombor*, *nyárfa*, *virágos sáta*, *podbál lapi*,

zablevelű fű, rakottya, vadborsó, vad fuszulykavirág, zsanika). Tekintettel arra, hogy a felnőtt korosztályba tartozók egybehangzó állítása szerint, tudásuk javát fiatal-, illetve gyermekkorukban szerezték, felmerül a kérdés, hogy ezen taxonok megismerésére a későbbi életévekben kerül majd sor, vagy a népi növényismerettel kapcsolatos tudás eltűnésének egy konkrét esete előtt állunk. Kérdésünkre az idő adhat választ. Az ebbe a csoportba tartozó fajok különböző élőhelytípusok fajai, meglepően magas köztük a fás-szárúak aránya. Közöttük olyan fajok is előfordulnak, amelyek szinte közönségesnek mondhatók, gyakoriak a gyimesi tájban, több élőhelytípusban is megjelennek. A *bakceka* felbukkanása e csoportban azért különösen érdekes, mert a *Tragopogon*-fajokat az etnobotanikai szakirodalom (és saját adataink is) egyöntetűen gyermekcsemegeként tartja számon (PÉNTEK és SZABÓ 1985, RAB 2001). Ezekkel az adatokkal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy több esetben előfordulhat, hogy ugyan a megkérdezett fiatalok a nevet nem ismerik, vagy az interjúhelyzet teremtette izgatott légkörben nem emlékeztek rá, terepen azonban az adott fajt felismerik. Ennek eldöntése további vizsgálatokat kíván. A fiatalok esetében feltűnő még, hogy inkább hiányosak, mint tévesek az ismereteik, válaszaik általában jók, de a felnőttekhez képest kisebb információtartalmúak.

Amennyiben a két felnőtt korcsoportot külön vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a jól ismert fajok között nincs jelentős különbség a középkorúak (20–60 év), valamint az idősebbek között. Érdekeség, hogy a középkorúak között kevéssé ismert fajok többségét az idősebbek sem ismerik jobban, mindössze néhány olyan faj van, amelyek az idősebbek körében ismertebbek (*reszfugburján, pokolszökésburján, pásztortáska* – előbbi kettőt ma már gyógyszerrel gyógyított betegségre használták). Ugyanakkor van néhány olyan faj is, amelyet a középkorúak ismernek jobban (*porcsfű, szarvaskeret* – utóbbi vetett faj is).

A kevéssé (50 %-nál kevesebb személy által) ismert fajokról (pl. *büdös bodza, dancia, disznyókáposzta, gyöngyajak, kőméz, édesgyűker, menyecskeszem, papucsvirág, pizdánkóró, pokolszökésburján, poloskafű, reszfugburján, rontóburján, szarvaskeret, szentjánosvirág, takonykokozza, tüdőfű, vad szentjánosvirág, vízipuji, zablevelű sáté*) elmondható, hogy az ebbe a csoportba tartozó fajok (20 faj) egy része szórványosan előforduló (pl. *reszfugburján*), kistermetű, nehezen észrevehető (pl. *tüdőfű, kőméz, édesgyűker*). Utóbbi példával (*kőméz*) kapcsolatban RAB (2001) megállapítja, hogy az általa vizsgált területen a faj szintén kevéssé ismert. Feltételezi, hogy a napjainkban dokumentálható hiányos emlékezet egy egykori gazdagabb, elterjedtebb használat maradványa (RAB 2001). Néhány faj pedig azért került ebbe a csoportba, mert a Hidegség völgyében nem fordulnak elő, csupán az említett, szintén csángók lakta település, Háromkút közelében tenyésznek (pl. *takonykokozza, dancia*). Ezeket a fajokat leginkább, de nem kizárólag a Háromkútról származó, jelenleg Hidegség-patakán élő emberek ismerik.

Meglepő módon gyakori fajok esetében is előfordul, hogy bár egy név a közösségben elterjedt, van, aki nem ismeri a nevet, sőt az adott fajnak egy nevét sem tudja. Ilyenek pl. az alább felsorolt esetek, amelyekben a kérdés így hangzott: „*Milyen helyt él az eszburatória? Vészvirágnak is mondják (Chamaenerion angustifolium).*” / „*A málnavészbe' ismerek olyan formát, ahogy mondd, de különben... mi vót a neve, én idáig sohase hallottam. Mikor aztán megérik, ragad reád a pihe.*” (Cs. P.). Más gyimesivel is találkoztunk, aki nem ismerte ennek a fajnak a nevét. Máskor az illető a nevet is ismerte és a növényt is, de nem kapcsolta össze a kettőt: „*Farkashárs?*” / „*Na, azt nem ismerem. Hallani nagyon sokat hallottam róla, de nem ismerem. (...) Farkashárs? Akkor az biztos, hogy az lesz. Olyan, az orgonára hasonlít a virágja. Utána ilyen piros bogycsók lesznek rajta. Ilyesmi fekete termése van, bogycsók, ősszel. Télen elhullatják a leveleket.*” (F. D.).

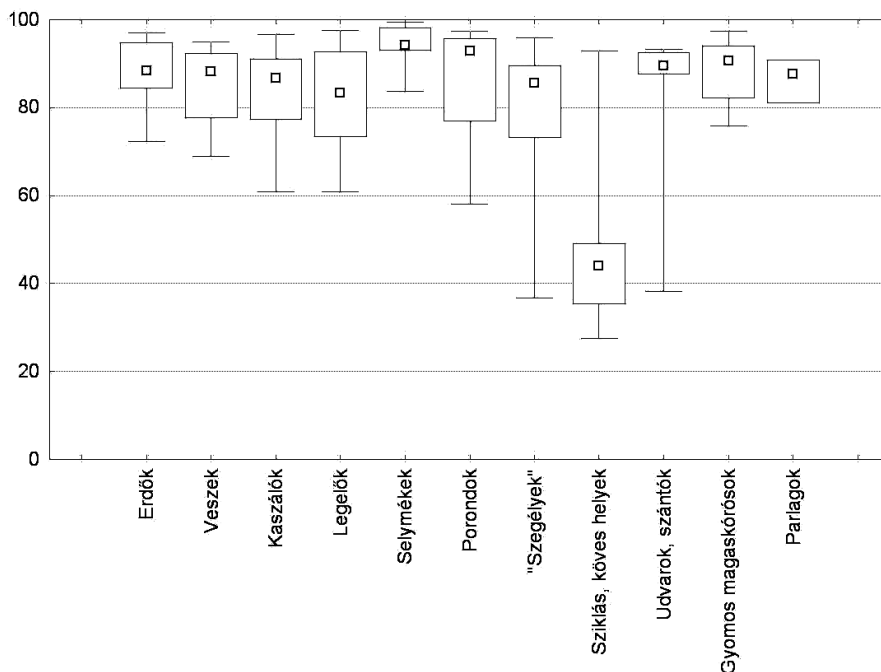
A kollektív és az egyéni tudás összefüggéseit vizsgálva megállapítható, hogy azok az emberek, akik elismert tudással bírnak a fajok számát tekintve, a közösség által ismert összes faj mintegy 90 %-át ismerik. Az átlagos tudással bírók is ismerik azonban a teljes fajkészlet 75–80 %-át. Tehát nincs jelentős különbség a specialisták és az átlagos tudású emberek között. Ez a tapasztalat jelentősen eltér az 1980-as években Kalotaszeg térségében tapasztaltaktól (PÉNTEK és SZABÓ 1985), ahol nagy, 3–4-szeres különbséget találtak a kisebb és a kiemelkedő tudással bírók között. Fontos azonban szem előtt tartanunk, hogy esetünkben nem egy egész tájegység, csupán egy kis közösség tudását térképeztük fel, továbbá, hogy figyelmünk nem terjedt ki a természetett növényekre, valamint a dísznövényekre sem.

A növényismeret a vegetációtípusok összborításához viszonyítva

A növényismeret mértékét onnan is közelíthetjük, hogy egy-egy adott növényzeti foltban a növények mekkora részét tudják néven nevezni (ezt érdemes borításukkal súlyozni). A 2. ábrán jól látható, hogy a legjobban ismert élőhelytípusok a selymékések, azaz a forráslápok, magassásosok közül kerülnek ki. Ezen belül is a kaszálókon húzódó selymékések növényzete kimagaslóan magas arányban ismert, csaknem eléri a 100 %-ot (99,48 %, 99,44 %). A gyomnövényzet monodomináns fájának köszönhetően jól ismertek a lósódisok, csihányosok, és 90 % feletti arányban ismerik mind a lucosok, mind pedig a bükkösök növényzetét. A fás vegetációtípusok mellett a gazdasági szempontból szintén fontos kaszálók és reglők fajkészlete is igen jól ismert. Csakúgy, mint az idősebb kavicszátonyok bokorfüzesei, a csigolyás porondok. A 80–90 %-os ismertség zónájában már megjelennek a veszes helyek is, mind az epervész, mind pedig a málnavész. Legkevésbé ismert a sziklás termőhelyek növényzete (pl. 34,71 %, 27,51 %).

Zárógondolatok

Zárógondolataink felvezetéseként idézzük először a debreceni Fűvész Könyv szerzőinek, DIÓSZEGI SÁMUELnek és FAZEKAS MIHÁLYnak a gondolatait Előljáró Beszédjükben (DIÓSZEGI és FAZEKAS 1807): „*Ha most – midőn éppen azon igyekszünk, hogy a 'Tudományt a 'személtől felemeljük – azokat a hiábavaló nevezeteket* (értsd: a kettős nevezéktanhoz nem jól használható, illetve a szerintük „illetlen és rossz” népi növényneveket) *Nemzetünk gyalázatára megtartottuk volna: ezt valósággal úgy nézhette volna bennünk a 'két Haza mint az ítélő-tehetség gyengeségét, és munkánkat magunkal együtt méltán megvethette volna.*” „*Bár ha szokásban vannak is hát az alkalmatlan fűnevezetek: tsak hallgassa és mellőzze el a 'Fűvész-Tudomány; magokbann elfognak enyészni, mert a 'Tudomány előtt a 'tudatlanságnak, és a 'világosság előtt a 'setétségnek oszlani kell. Reményljük is, hogy egy kevés meggondolás után senki se fogja többé azokat a 'feledékenységre méltó neveket pártfogás alá venni.*” Pedig ők maguk is gyűjtötték a népi növényneveket, közülük sokat hivatalos névvé is tettek. A nem használhatóakat azonban feledésre ítélték. Jószándékukat azonban Arany János érvelése alapján nem vonhatjuk kétségbe (idézi RÁCZ 2001): „... *óhajtani lehet, hogy aki még valaha nyelvünkben újít, azt a népnyelv, népi észjárás oly teljes ismeretével, s oly romlatlan nyelvérzékkel tegye, mint Diószegi, Fazekas és Földi*”. Sajnos a linnéi nevezéktan szükségszerű elfogadása és adaptálása önmagában is mélyítette a szakadékot a népi és a tudományos növényi névhasználat között (RÁCZ 2001).

2. ábra. Az egyes termő- és élőhelyek növényfajainak összesített ismertsége borításukkal súlyozva.

A 100 % azt jelenti, hogy a vegetációs folt minden egyes növényét néven tudják nevezni, a 80 % pedig, hogy a néven nem nevezett fajok összborítása 20 %

Figure 2. Proportion of named species according to vegetation type. 80% means, that named species in a habitat cover 80%. Habitats: woodlands, clear-cuts, hay meadows, pastures, fen vegetation, gravel along creeks, woodland edges, stony habitats, gardens/potato fields, weedy tall herb vegetation, old-fields.

A felvilágosodásra oly jellemző gondolat szerencsére csak részben fogant meg. Bár a „hivatalos” magyar növénynevek megalkotásakor még nem ismerték elég jól, és ezért nem használták kellőképpen a népi terminológiát, a XX. század során egyre többen kutatták a valóban feledés homályába vesző neveket. Ennek ellenére a magyar – kimondottan népi – növénynevekből a mai napig nem készült részletes összefoglaló munka [eltekintve BORZA (1968) példaértékű többnyelvű (de magyar szempontból nem mindig megbízható) etnobotanikai szótárától]. PRISZTER (1998) és VÖRÖS (2008) adatokban gazdag munkái népi növénynevek szempontjából nagyon hiányosak.

Gyakorlatilag feltáratlanok a magyar és a szomszédnépek növénynévadás-logikájában és tényanyagában létező hasonlóságok és különbözőségek is (Szabó T. A. személyes közlése).

Ahogy a népzene kutatás is újabb és újabb szempontok szerint folyik (lásd pl. BEREZ 1997), úgy a népi növényismeret kutatása során is megjelennek új szempontok. Fontos lenne tudnunk például, hogy a nem típusos helyén növő és/vagy nem típusos kifejelettségű növény milyen algoritmus szerint kap nevet. Mik a névtévesztések jellegzetességei? Megjegyezzük, hogy tapasztalataink szerint magának a tévesztéseknek is van egy „mintázata”. Ennek kutatása azonban csak későn merült fel, így ennek részletes vizsgálatára nem volt lehetőségünk (lásd viszont MOLNÁR és HOFFMANN ined.). Jó lenne számszerűsíteni a névtévesztés folyamatát is, valamint megoldani, hogy ez az erőzió lassúbb ütemű legyen.

Nincs ismeretünk arról sem, hogy egy adott táj népi növénynevkincse milyen mértékben független a tudományos nevektől (ennek kapcsán nagyon rossz koncepciójú írások is napvilágot láttak, pl. LÁNCZ 2002), hiszen a népi és a tudományos név gyakran éppen a nyelvújítók jóvoltából egyezik, illetve nem elhanyagolható a népi tudásból is építkező fűvészkönyvekből származott (majd olykor visszaszármazott) nevek szerepe sem. Eddigi becslések szerint a népi nevek 66–88 %-a népi eredetű (SZABÓ és PÉNTEK 1976, PÉNTEK és SZABÓ 1985). Ez az érték meglepően magas, tudva hogy a magyarság Európa közepén, a tudományos műhelyekhez térben közel él. A függetlenség egyben azt is jelenti, hogy a hagyományos ökológiai tudás sok olyan elemet őrizhet, amely még nem épült be a tudomány világába (vö. MOLNÁR et al. 2008).

Köszönetnyilvánítás

Mindenekelőtt köszönjük gyimesi beszélgetőtársaink, adatközlő „tanítómestereink” Prezsmér Erzsébet (Boris Bálintné) (szül. 1939) = P. E., Antal (Bucsi) Béla (szül. 1937) = A. B., Györgyice (Matri) János és felesége Marika, János György (Tódi Anna Gyurka) (szül. 1939) = J. Gy. és felesége Marika, fiuk, János Béla (szül. 1970) = J. B. és felesége Anna (szül. 1970) = J. A., János György (szül. 1950) = J. Gy*. és felesége Ilona, Kajtár (Káruy) Jenő† és fia Kajtár Jenő (szül. 1981) = K. J., Kis (Cokán) Béla (szül. 1954) = K. B., Kulcsár Péter és felesége Mária†, Prezsmér Csaba (Háromkút), Prezsmér Károly (Gyurka Pista Károly) (szül. 1935) = P. K. és felesége Virág, fiuk, Károly és felesége Betti, Sinka (Berbécs) György és felesége Anna (S. Gy. A.), Tankó (Kicsi Emre) Emil (szül. 1940) = T. E., Tankó (Marci) Ilona, Tankó (Timár) Tódor (szül. 1949) = T. T. és felesége Valéria, T. M. (Tamás Andrisné) (szül. 1939) = T. M., Tankó (Csukuj) Károly, Tankó (Csukuj) Anna (szül. 1939) = T. A., Tankó Ilona (szül. 1961) = T. I., Tankó Timár (Tódor) Attila, Tankó (Béla) István, Timár Dezső (szül. 1966) = T. D. és felesége Csorba Piroska (szül. 1968) = Cs. P., fiuk Lukács, Timár (Triffán) Sándor (szül. 1934) = T. S. és felesége Jola, Fitos (Fintu) Dezsőné (Ilonka) (szül. 1953) = F. D., és Ferenc Piroska (szül. 1937) = F. P., János Péter (szül. 1938) = J. P., Timár Edit (szül. 1970) = T. Ed., Vándor Károly (szül. 1951) = V. K. segítségét.

A dolgozat elkészítésében BIRÓ MARIANNA és BOTTA-DUKÁT ZOLTÁN volt segítségünkre. Köszönjük BARTHA SÁNDORNAK, CÚZIC BÁLINTNAK, SZABÓ ISTVÁNNAK, SZABÓ LÁSZLÓ GYULÁNAK, SZABÓ T. ATTILÁNAK és VARGA ANNÁNAK a kézirat korábbi változatához fűzött szakmai megjegyzéseit. A kutatást az OTKA T49175 számú pályázata támogatta.

IRODALOM – REFERENCES

- ANTAL M. 2004: *A gyimesivölgyi csángó magyarok hiedelmei*. General Press Kiadó, Budapest.
- BABAI D. 2008: „*Há' hogyne vóna!*” Népi növényzetismeret Gyimesben. OTDK dolgozat. Pécsi Tudományegyetem Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszék, 50 pp.
- BABAI D., MOLNÁR Zs. 2009: Népi növényzetismeret Gyimesben II.: Termőhely- és élőhelyismeret. *Bot. Közlem.* 96: 145–173.
- BABBIE E. 2003: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest.
- BALOGH Ö. 1932: Néprajzi jegyzetek a gyimesfelsőlöki és gyimesközéplöki csángókról. *Erdélyi Múzeum* 37. Kolozsvár, pp. 332–353.
- BERECZ A. 1997: „*Bú hozza, kedv hordozza*”, *Magon kött énekesek iskolája I. Néprajzi tanulmány a néphagyomány ismeretlen „zeneesztétiká”-járól*. Magánkiadás, Lajosmizse, 272 pp.
- BERKES F. 1999: *Sacred ecology: traditional ecological knowledge and resource management*. Taylor & Francis, Philadelphia.
- BERLIN B. 1992: *Ethnobiological Classification. Principles of Categorisation of Plants and Animals in Traditional Societies*. Princeton, Princeton University Press.
- BORZA AL. 1968: *Dictionar etnobotanic*. Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, Bucuresti.
- CLUSIUS C. 1583: *Rariorum stirpium per Pannonias observatorum Historiae*.
- DIÓSZEGI S., FAZEKAS M. 1807: *Magyar Fűvész Könyv*. Debrecen.
- DOBOS F. 1939: A Gyimesi-szoros földrajza. *Geographica Pannonica* 33. Kultúra nyomda, Pécs, 36 pp.

- GRYNAEUS T., SZABÓ L. GY. 1993: Növények ismerete és használata Dávodon (Bács-Kiskun m.). *Gyógyszerészet* 37: 29–36., 85–92.
- GRYNAEUS T., SZABÓ L. GY. 2002: A bukovinai hadikfalvi székeleyek növényei. *Gyógyszerészet* 46: 251–259., 327–336., 394–399., 588–600.
- GUB J. 1996: *Erdő-mező növényei a Sóvidéken (Fűben-fában orvosság)*. Firtos Művelődési Egylet, Korond, 99 pp.
- GUNDA B. 1989: A virágzó páfrány. In: *A rostaforogató asszony* (GUNDA B.). Múzsák, Budapest, pp. 71–84.
- GUNDA B. 1990: A természetes növénytakaró és az ember. *Agria* 24: 165–219.
- GUNDA B. 2001: A vadnövények gyűjtése. In: *Magyar Néprajz II. Gazdálkodás* (főszerk.: PALÁDI-KOVÁCS A.). Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 11–40.
- HALÁSZNÉ ZELNIK K. 1987: Moldvai csángó növénynevek. *Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok* 36., Budapest, pp. 3–22.
- ILYÉS Z. 2001: Az állattartás és rétgazdálkodás hatása a történeti kultúrtáj mintázottságára és antropogén morfológiai elemeire. In: *Számadó. Tanulmányok Paládi-Kovács Attila tiszteletére* (szerk.: SZARVAS Zs. et al.). MTA Néprajzkutató Intézet, Budapest, pp. 53–65.
- ILYÉS Z. 2007: *A tájhasználat változásai és a történeti kultúrtáj 18–20. századi fejlődése Gyimesben*. Eszterházy Károly Főiskola, Eger, 191 pp.
- KESZEG V. 2002: *Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok*. Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 330 pp.
- KISBÁN E. 1997: Táplálkozástudomány. In: *Magyar Néprajz IV. Anyagi kultúra 3. Életmód* (főszerk.: PALÁDI-KOVÁCS A.). Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 417–584.
- KÓCZIÁN G., PINTÉR I., GÁL M., SZABÓ I., SZABÓ L. GY. 1976: Etnobotanikai adatok Gyimesvölgyéből. *Bot. Közlem.* 63: 29–35.
- KÓCZIÁN G., PINTÉR I., SZABÓ L. GY. 1975: Adatok a gyimesi csángók népi gyógyászatához. *Gyógyszerészet* 19: 226–230.
- KÓSA L., FILEP A. 1978: *A magyar nép táji-történeti tagolódása*. Budapest.
- LAWTON J. H. 1984: Non-competitive populations, non-convergent communities, and vacant niches: the herbivores of bracken. In: *Ecological communities: conceptual issues and the evidence* (Eds.: STRONG D. R., SIMBERLOFF D., ABELE L. G., THISTLE A. B.). Princeton Univ. Press, Princeton, pp. 67–101.
- LÁNCZ I. 2002: A bácskai és a bánáti népi növénynevek alaktani és szemantikai sajátosságai. *Hungarológiai Közlemények* 122–129.
- MOLNÁR Zs., BABAI D. 2008: Comparison of traditional Hungarian Csángó and scientific habitat-related knowledge. In: *Proceedings of the International Symposium: Preservation of Biocultural Diversity – a Global Issue* (Ed.: SPLECHTNA B.). BOKU University, Wien, pp. 133–141.
- MOLNÁR Zs., BARTHA S., BABAI D. 2008: Traditional Ecological Knowledge as a Concept and Data Source for Historical Ecology, Vegetation Science and Conservation Biology: A Hungarian Perspective. In: *Human Nature. Studies in Historical Ecology and Environmental History* (Eds.: SZABÓ P., HEDL R.). Institute of Botany of the ASCR, Brno, pp. 14–27.
- MOLNÁR Zs., HOFFMANN K. 2009: *A hortobágyi pásztorok növény- és növényzetismerete*. Kézirat, MTA ÖBKI, Vácraátót.
- MÓRA F. 1960: Népies növények a Kiskunság flórájában. In: *A fele sem tudomány. Utazás a földalatti Magyarországon* (szerk.: VAJDA L.). Magvető Könyvkiadó, Budapest, pp. 254–261.
- NELSON R. K. 1983: *Make prayers to the raven. A Koyuko view of the northern forest*. The University of Chicago Press, Chicago – London.
- OLÁH A. 1987: *Zöld varázslók, virág-orvosok. Népi gyógynövényismeret Békés megyében*. Békés megy. Tanács V.B. Tudományos-koordinációs Szakbizottsága, Békéscsaba.
- ORBÁN B. 1868: *Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*. Pest, nyomtatott Panda és Frohna Könyvnyomdájában.
- PÁLFALVI P. 1987: *Vicia faba* germplasm collection in Eastern Transylvania. *Not. Bot. Hort. Agrobot. Cluj* 17: 35–38.
- PÁLFALVI P. 1995: A Gyimesi-hágó (1164 m) környékének florisztikai vázlata. (Az Erdélyi Múzeum Egyesület Természetudományi és Matematikai Szakosztályának Közleményei) *Múzeumi Füzetek* 4: 107–114.
- PÁLFALVI P. 2001: A Gyimesek botanikai és etnobotanikai kutatásának története. *Kanitzia* 9: 165–180.
- PÉNTÉK J., SZABÓ A. 1985: *Ember és növényvilág. Kalotaszeg növényzete és népi növényismerete*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 367 pp.
- PÉNTÉK J., SZABÓ T. A. 1976: Egy háromszéki falu népi növényismerete. *Ethnographia* 87: 203–225.
- PÓCS É. 2008: Előszó. In: *Vannak csodák, csak észre kell venni. Helyi vallás, néphit és vallásos folklór Gyimesben I.* (szerk.: PÓCS É.). L'Harmattan Kiadó, Budapest, pp. 7–14.

- RAB J., TANKÓ P., TANKÓ M. 1981: Népi növényismeret Gyimesbükkön. *Népismereti dolgozatok* 23–38.
- RAB J. 2001: *Népi növényismeret a Gyergyói-medencében*. Pallas – Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 247 pp.
- RÁCZ G., HOLLÓ G. 1968: Plante folosite în medicina populară din Bazinul superior al Troțușului (Ghimeș). In: *Plantele medicinale din flora spontană a Bazinului Ciuc*. Miercurea-Ciuc, pp. 171–176.
- RÁCZ J. 2001: Népi növényneveink. *Magyar Nyelvőr* 125: 287–297.
- SZABÓ T. A., PÉNTÉK J. 1976=1996: *Ezerjófű. Etnobotanikai útmutató*. Kriterion Kiadó, Bukarest (1976) / Budapest, Tankönyvkiadó (1996), 254 pp.
- TANKÓ Gy. 2001: *Életvitel a Gyimesekben. Gyimesi szokásvilág II*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely.
- TREBEN M. 1990: *Egészség Isten patikájából*. HungaPrint, Budapest.
- VAJKAI A. 1948: *Népünk természetismerete*. Magyar Népkutatók Kézikönyve II., Budapest.
- VÖRÖS É. 2008: *A magyar gyógynövények neveinek történeti-etimológiai szótára*. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai 85., Debrecen, 501 pp.
- WAGNER J. 1899: Eine Excursion in der Umgebung von Gyimes (Siebenbürgen). *Allg. Bot. Zeitschr.* 3: 42–43; 4: 61–62.; 5: 77–78.
- WOLKINGER F., SZABÓ I., SZABÓ T. A. (szerk.) 1992: The Beginnings of Pannonian Ethnobotany: *Stirpium nomenclator Pannonicus*. Univ. West. Hung., *BioTár, Collecta Clusiana*, Seimanager-Graz-Güssing 2: 1–142.

ETHNOGEOBOTANICAL STUDIES IN GYIMES I.: PLANT NAMES, FOLK TAXONOMY,
PERSONAL AND COMMUNAL KNOWLEDGE

Zs. Molnár¹ and D. Babai²

¹Institute of Ecology and Botany of the Hungarian Academy of Sciences
Vácrátót, Alkotmány u. 2–4., H-2163, Hungary
e-mail: molnar@botanika.hu

²Institute of Ethnography of the Hungarian Academy of Sciences
Budapest, Országház u. 30., H-1014, Hungary
e-mail: babai@etnologia.mta.hu

Accepted: 30 October 2009

Keywords: ethnobotany, ethnogeobotany, traditional ecological knowledge, Eastern-Carpathians

The goal of our ethnobotanical studies in Gyimes (Eastern-Carpathians) was to increase our knowledge on local plant names and folk taxonomy, the recognition of wild plant species, and the structure of this knowledge at the individual and community scale. Participatory field work, semi-structured interviews were conducted in a small community, interviewing ca. 50 members of the community.

Plant knowledge is very detailed and accurate in Gyimes. We collected 235 plant names, determined 172 ethnotaxa [these cover 280 wild plant species out of the occurring 450 species (62%)]. An “average” Gyimes people recognizes 75–80% of these ethnotaxa (people with the highest knowledge recognize 90%, children under 12, only ca. half of it). Species with higher frequency and higher cover are better known, than rare species. People in Gyimes can “name” by species ca. 80–95% of the “biomass” in different vegetation types.

Similarity of the local plant names with the neighbouring areas is 40–72% (10–15 km), with areas farther away (70–200 km) only 17–30%. Folk taxonomy of grasses, sedges, *Salix* species, *Urtica/Lamium* species, ferns, *Gentiana* and *Trifolium* species etc. were analyzed in detail.

We argue, that ethnobotanical knowledge is worth collecting, especially folk taxonomy of different areas in Hungary.

FÜGGELÉK – APPENDIX

A hidegségi gyimesiek által ismert fajok, azok gyimesi és tudományos neve.

A nevek forrását a felső indexben jeleztük: ¹ RÁCZ és HOLLÓ 1968, ² KÓCZIÁN et al. 1976, ³ RAB et al. 1981 (e gyűjtések tágabb területre vonatkoznak),

^{MB} saját gyűjtés (MOLNÁR ZSOLT, BABAI DÁNIEL) (a zárójelben megadott nevek ritkák; a számok akkor szerepelnek zárójelben, ha a név nem az általunk gyűjtött fajra vonatkozik; a ? bizonytalanságunkra utal)
Local plant names, and their meanings, numbers refer to previous publications, MB to our own data, ? shows uncertainties. (1) Name in Gyimes; (2) Latin name

Gyimesi név (1)	Latin név (2)
Apróbojtorján ^{MB}	<i>Agrimonia eupatoria</i>
Árrior ^{2,MB} , álivor ³	<i>Euphorbia amygdaloides</i>
Ármurár ^{(2),MB}	<i>Echinops sphaerocephalus</i>
Árvacsihány ^{2,3,MB} , árvacsalán ¹ , fehér csihány ^{MB}	<i>Lamium album</i> , <i>L. purpureum</i> , <i>Urtica urens</i>
Ászpa ^{2,3,MB} , zászpa ²	<i>Veratrum album</i>
Bábakonty ^{2,3,MB}	<i>Carlina acaulis</i>
Bakceka ^{2,3,MB} , bakszukakóró ³	<i>Tragopogon dubium</i> , <i>T. orientale</i>
Baraboly ^{MB}	<i>Anthriscus sylvestris</i> , <i>Chaerophyllum bulbosum</i> , <i>Carum carvi</i>
Bárányláb ^{(1),(2),(3),MB} , báránfü ^{MB}	<i>Salvia pratensis</i>
Bartacin ^{3,MB}	<i>Onobrychis vicifolia</i>
Békaláb ^{(1),2,(3),MB}	<i>Equisetum palustre</i>
Belénlapi ^{(2),(3),MB} , tejes reszfugburján ³	<i>Digitalis grandiflora</i>
Bergőburján ^{(3),MB}	<i>Dactylorhiza maculata</i> , <i>Gymnadenia conopsea</i> , részben a <i>Platanthera bifolia</i> is, olykor csak a <i>Nigritella rubra</i>
Berkeeper ^{MB} , piros eper ^{MB} , földieper ^{2,3}	<i>Fragaria moschata</i> , <i>F. vesca</i>
Bimbaskóró ^{MB} , bimbaskóró ^{MB}	<i>Trollius europaeus</i> , <i>Centaurea phrygia</i> (inkább csak jelzős szerkezet)
Boglárika ^{3,MB} , fehér boglár ^{MB}	<i>Bellis perennis</i>
Borfüge ^{MB}	<i>Ribes petraeum</i>
Borsika ^{2,3,MB} (borsfenyő ^{MB})	<i>Juniperus communis</i>
Borsos lenkő ^{MB} , borsostyuka ³	<i>Bunias orientalis</i>
Burusztuj ^{1,MB} , bojtorján ^{3,MB}	<i>Arctium lappa</i>
Búscsihán ^{MB}	? („rendesen fű, de olyan, hogy szúr”)
Büdös bojza ^{3,MB} , gyalokbojza ¹	<i>Sambucus ebulus</i>
Büdös burján ^{3,MB}	<i>Telekia speciosa</i> , <i>Tanacetum vulgare</i> (?)
Bükk ^{3,MB}	<i>Fagus sylvatica</i>
Bürök ^{MB} , fehérbürök ^{MB} , bürökburján ^{MB}	<i>Conium maculatum</i>
Csengőkóró ^{3,MB}	<i>Rhinanthus minor</i> , <i>Rh. angustifolia</i>
Csengővirág ^{MB}	?

Cseresznye ^{MB}	<i>Cerasus avium</i>
Cserfa (van piros és fehér?) ^{(2),3,MB} , egerfa ³	<i>Alnus incana</i>
Csigolya (fekete, zöld, fehér, vörös, piros) ^{3,MB}	<i>Salix cinerea</i> , <i>S. elaeagnos</i> , <i>S. purpurea</i> , <i>S. triandra</i> , <i>S. viminalis</i>
Csihán ^{1,3,MB} , nagy csihán ²	<i>Urtica dioica</i>
Csillagvirág ^{MB}	<i>Gentiana praecox</i> , <i>Leontopodium alpinum</i>
Csipcsihány ^{MB} , szaporacsihány ^{MB} , csipcsalán ^{MB} , árvacsihány ^{MB}	<i>Urtica urens</i>
Csipke ^{3,MB} , csipkebogyó ^{MB}	<i>Cirsium furiens</i> , <i>C. arvense</i> , <i>C. oleraceum</i>
Csontfa ^{(3),MB}	<i>Lonicera xylosteum</i>
Dancia ^{2,MB}	<i>Gentiana lutea</i>
Disznókáposzta ^{(3),MB}	<i>Sonchus arvensis</i> , <i>S. oleraceus</i> , (<i>Cirsium arvense</i> ?)
Disznószakáll ^{MB} , szakállfü ^{MB}	<i>Astragalus glycyphyllos</i>
Dobronika ^{MB} , dobonyika ^{(1),MB} , méburján ³	<i>Melittis melissophyllum</i> , <i>Nepeta cataria</i>
Édesgyökér ^{MB} , kőmész ^{MB}	<i>Polypodium vulgare</i>
Epefű ^{1,2,(3),MB} (gyertyámburján ³)	<i>Gentiana cruciata</i>
Erdei felfolyó ^{MB} (vadkomló ^{MB} , erdei kócsoló ^{MB})	<i>Clematis alpina</i>
Eszburatoria ^{3,MB} , vészvirág ^{MB} , (eszburator ^{MB} , eszburator ^{MB} , rezbura ^{MB})	<i>Chamaenerion angustifolium</i>
Eszpenz ^{2,3,MB}	<i>Helleborus purpurascens</i>
Farkashárs ^{2,3,MB} , kutyacseresznye ^{(2),(3),MB} , (kutyakokozja ^{MB}). Virága: vadboroszlán ³	<i>Daphne mezereum</i>
Fecskevirág ^{MB}	<i>Gentiana utriculosa</i>
Fehér boglár ^{3,MB}	<i>Trifolium pannonicum</i> , <i>T. montanum</i> , <i>T. repens</i>
Fehér bürök ^{MB}	<i>Clematis recta</i>
Fehér fenyő ^{2,3,MB} (jegenye fenyő ^{MB})	<i>Abies alba</i>
Fehér üröm ^{2,3,MB}	<i>Artemisia absinthium</i>
Fekete bojza ^{2,MB} , bojza ³	<i>Sambucus nigra</i>
Fekete kokozja ^{2,3,MB}	<i>Vaccinium myrtillus</i>
Fekete nadály ^{2,3,MB}	<i>Symphytum officinalis</i>
Férga ^{MB} (erdei pajszika ^{MB})	<i>Athyrium filix-femina</i> , <i>Dryopteris carthusiana</i> , <i>D. dilatata</i> , <i>D. expansa</i> , <i>D. filix-mas</i> , <i>Gymnocarpion dryopteris</i> , <i>Phegopteris connectilis</i>
Ficfa ^{MB} , fűzfa ^{MB}	<i>Salix fragilis</i>
Fináncubák ³	<i>Telekia speciosa</i>
Fökönburján ^{3,MB} , vérehulló fű ^{MB} , vérehulló fecskefű ^{MB}	<i>Chelidonium majus</i>
Füzike ^{MB}	<i>Epilobium</i> spp.

Gombolyiksáté ^{MB} (gombolyag sáté ^{MB} , gömbölyű sáté ^{MB})	<i>Juncus articulatus</i> , (<i>Equisetum palustre</i>)
Gyertyánfű ^{MB} , gyertyafű ^{MB} , gyertyánfűgyökér ^{MB} (epéfű ³)	<i>Gentiana asclepiadea</i>
Gyöngyalja ^{1,2,3,MB} (gyöngyajj, szúrós gyöngyajj ^{MB}), szívburján ³	<i>Leonurus cardiaca</i>
Gyüngyemény ^{MB}	<i>Spiraea chamaedryfolia</i>
Hadiburján ^{MB} , katonaburján ^{3,MB} , oroszgyom ^{MB}	<i>Galinsoga parviflora</i> , <i>G. hirsuta</i>
Harangvirág ^{3,MB}	<i>Aquilegia vulgaris</i> , <i>Campanula abietina</i> , <i>C. carpatica</i> , <i>C. glomerata</i> , <i>C. persicifolia</i> , <i>C. rotundifolia</i> , <i>C. trachelium</i> , <i>C. patula</i>
Háromlélűfű ^{MB}	? (szúrós)
Havasi gyapár ^{MB} (gyapárdi ^{MB} , kőgyopár ^{MB} , csillagvirág ^{MB})	<i>Leontopodium alpinum</i>
Hecseli ^{2,3,MB} (seggvakaró ^{3,MB}), csipkebogyó ²	<i>Rosa canina</i> agg.
Heskó ^{MB}	<i>Brachypodium pinnatum</i> , (<i>Nardus stricta</i>)
Hóvirág ^{3,MB}	<i>Galanthus nivalis</i>
Ibolya ^{3,MB}	<i>Viola canina</i> , <i>V. declinata</i> , <i>V. hirta</i> , <i>V. joói</i> , <i>V. mirabilis</i> , <i>V. sylvestris</i>
Imola ^{3,MB}	<i>Agropyron repens</i> , <i>Agrostis tenuis</i> , <i>A. canina</i> , <i>A. stolonifera</i> , <i>Anthoxanthum</i> <i>odoratum</i> , <i>Arrhenatherum elatius</i> , <i>Avenastrum pubescens</i> , <i>Calamagrostis</i> <i>arundinacea</i> , <i>C. epigeios</i> , <i>Cynosurus</i> <i>cristatus</i> , <i>Dactylis glomerata</i> , <i>Festuca</i> <i>rubra</i> , <i>Koeleria</i> sp., <i>Phleum pratense</i> , <i>Poa compressa</i> , <i>P. nemoralis</i> , <i>P. pratensis</i> , <i>P. trivialis</i> , <i>Trisetum flavescens</i>
Istengyümölcsé ^{3,MB} (Isten gyümölcsfája ^{MB}), galagonya ³	<i>Crataegus monogyna</i>
Jáhor ^{3,MB} , jáhorfa ^{MB}	<i>Acer pseudoplatanus</i>
Jézusszivelapi	<i>Majanthemum bifolium</i>
Johóburján ^{MB} , johóburasztuj ^{MB} , juhsaláta ^{MB}	<i>Senecio doria</i> , (<i>Telekia speciosa</i>)
Kakastaréj ^{(3),MB}	<i>Polygonatum verticillatum</i>
Kamilla ^{2,3,MB} , almabüzü ^{2,3,MB} , édesalmabüzü ²	<i>Matricaria discoidea</i>
Kecskekapor ^{MB}	<i>Laserpitium latifolium</i> , <i>Pimpinella major</i>
Kéknefelejcs ^{3,MB}	<i>Myosotis arvensis</i> , <i>M. palustris</i>
Kenderfű ^{MB} , kendercsipke ^{MB}	<i>Galeopsis speciosa</i> , <i>G. tetrahit</i>
Keptelán ^{MB} (burasztuj? ^{MB})	<i>Petasites albus</i> , <i>P. hybridus</i>
Kócsolóburján ^{MB} , kócslóburján ^{MB} , kulcsolófű ^{1?} , kulcsolódó burján ^{MB} , kulcsburján ^{MB}	<i>Malva sylvestris</i> vagy <i>M. neglecta</i> ?
Korparfű ^{MB} , bundzsák ³	<i>Lycopodium</i> spp.
Kórus ^{1,3,MB}	<i>Sorbus aucuparia</i>

Kömenymag ^{2,3,MB} (levele: baraboly ^{MB} , csirkefű ^{MB} , csürkefű ^{MB} , pulykafű ^{MB}) (kaporburján ^{MB})	<i>Carum carvi</i>
Kórózsa ^{1,MB}	<i>Jovibarba globifera</i>
Kőrösfű ^{3,MB}	<i>Fraxinus excelsior</i>
Körte ^{MB}	<i>Pyrus</i> spp.
Kukukvirág ^{3,MB}	<i>Primula veris</i>
Laboda ^{(3),MB}	<i>Chenopodium album</i>
Lánclapi ^{3,MB} , cikória ^{2,3,MB} (láncfű ^{MB})	<i>Taraxacum officinale</i>
Lapos sáte ^{MB} (zablevelű sáte ^{MB})	<i>Glyceria notata</i> , <i>Scirpus sylvaticus</i> , (<i>Deschampsia caespitosa</i>)
Leánykafűge ^{MB}	<i>Ribes alpinum</i>
Libapimpó ^{1,3,MB} (libapempó ^{MB}), libafű ² (féregfű? ^{(3),MB})	<i>Potentilla anserina</i>
Liliom ^{MB} , tüzes liliom ^{MB} , mezei liliom ^{MB}	<i>Lilium bulbiferum</i>
Lómenta ^{2,3,MB} , kámforos lapi ^{MB} (hűtős lapi ^{MB} , vadmenta ^{MB} , vadfodormenta ^{2,3,MB} , csombormenta ^{MB})	<i>Mentha longifolia</i>
Lósósdi ^{2,(3),MB}	<i>Rumex acetosa</i> , <i>R. alpinus</i> , <i>R. obtusifolius</i> ?
Lucerna ^{MB}	<i>Medicago falcata</i>
Lúcs ^{3,MB} (lucfenyő ^{MB})	<i>Pinus sylvestris</i>
Macsokányelvű fű ^{MB}	<i>Echium vulgare</i>
Madársósdi ^{MB} , erdei sósdi ^{3,MB}	<i>Oxalis acetosella</i>
Magyaró ^{3,MB} , mogyoró ^{MB}	<i>Coryllus avellana</i>
Májburján ^{3,MB}	? (sárga apró virága van)
Mána ^{3,MB} , Málna ^{2,3,MB}	<i>Rubus vitis-idea</i>
Medvesaláta ^{3,MB}	<i>Cirsium pauciflorum</i> , <i>C. rivulare</i> , <i>C. erisithales</i> , <i>Telekia speciosa</i> , <i>Sonchus arvensis</i>
Ménisora ^{MB} , piros kokojza ^{2,MB}	<i>Vaccinium vitis-idaea</i>
Metefű ^{MB} , nyúló fű ^{MB}	<i>Callitriche</i> sp.
Mezei gyopárdi ^{MB} , gyapár ³	<i>Antennaria dioica</i>
Mezei szegfű ^{MB} , vadszegfű ^{MB} , piros szegfű ^{MB}	<i>Dianthus carthusianorum</i>
Mocsárvirág ^{MB} (mocsár ^{MB} , mocsárlapi ^{3,MB} , békavirág ^{MB} , mocsári ^{MB})	<i>Caltha palustris</i>
Nád ^{MB}	<i>Typha</i> spp. (!)
Nyár, nyárfa ^{(1),3,MB} (fekete nyárfa ^{MB})	<i>Populus tremula</i>
Nyír ^{2,3,MB}	<i>Betula pendula</i>
Nyúleper ^{(3),MB}	<i>Streptopus amplexifolius</i>
Ótvarburján ^{2,3,MB}	<i>Ononis</i> spp.?
Ökörfark ^{MB}	?
Ördögboroda ^{2,3,MB}	<i>Pteridium aquilinum</i> és a férigánál felsoroltak

Pacsirtavirág ^{MB}	? (kék és fehér virága van)
Papsajt ^{2,3,MB}	<i>Malva</i> sp.
Papucsvirág ^{MB} (ómák ^{MB})	<i>Aconitum moldavicum</i>
Papvirág ^{2,3,MB} (margareta ^{2,3,MB})	<i>Leucanthemum vulgare</i>
Pimpó ^{(3),MB} (vörös csigolya ^{MB})	<i>Salix daphnoides</i>
Piros boglár ^{MB}	<i>Trifolium medium</i> , <i>T. pratense</i> , <i>T. alpestre</i>
Piros bojza ^{3,MB}	<i>Sambucus racemosa</i>
Pizdánkóró ^{MB} (pizdakóró, pizdánmóró ^{MB})	<i>Cirsium erisithales</i> , <i>C. oleraceum</i> , <i>Chenopodium</i> spp. (inkább csak jelzős szerkezet, az előtag románul női nemi szervet jelent).
Podbállapi ^{2,3,MB} , martilapi ^{2,MB}	<i>Tussilago farfara</i>
Pokolszökésburján ^{3,MB} , négylevelűfű ^{MB} , (epefű ^{MB})	<i>Paris quadrifolia</i>
Poloskafű ^{MB} , táskafű ^{MB} , rezgő ³ , bolhafű ^{MB} , palaskafű ^{MB}	<i>Briza media</i>
Porcsfű ^{MB} (tápszakáll ^{MB})	<i>Polygonum aviculare</i>
Pulykafű ^{1,3,MB} , féregfarkú fű ^{1,2,3,MB} (fehér üröm ^{(3),MB} , cikafű ^{MB} , féregfű ^{MB})	<i>Achillea collina</i> , <i>A. distans</i> , <i>A. millefolium</i>
Pünkösdi rózsza ^{(2),MB} (bimbaskóró ^{MB} , bimbackóró ^{MB})	<i>Trollius europaeus</i>
Ragadván(y) ^{3,MB} , „ragadozó” ^{MB} , „ragadós” ^{MB}	<i>Galium aparine</i> , <i>G. mollugo</i>
Rakottya ^{3,MB}	<i>Salix caprea</i>
Recés zsanika ^{MB}	<i>Potentilla</i> spp.
Reszfugburján ^{1,2,3,MB} (sárga reszfug ^{MB} , fekete resztug ^{MB}), resztug ^{MB}	<i>Scrophularia nodosa</i> , <i>Actea spicata</i> , <i>Lilium martagon</i> (?)
Rontóburján ^{1,3,MB}	<i>Senecio vulgaris</i>
Sárgaburján ^{2,3}	<i>Ranunculus polyanthemos</i>
Saskörmű lapi ^{MB} , macskaköröm ^{MB}	<i>Astragalus glycyphyllos</i>
Sáté ^{3,MB} (sádé ^{MB})	<i>Carex caespitosa</i> , <i>C. distans</i> , <i>C. echinata</i> , <i>C. flacca</i> , <i>C. flava</i> , <i>C. hirta</i> , <i>C. pallescens</i> , <i>C. panicea</i> , <i>C. pilulifera</i> , <i>C. rostrata</i> , <i>C. vesicaria</i> , <i>Eleocharis palustris</i>
Sánta Tamás lapija ^{MB}	<i>Cicerbita alpina</i> ?
Serkefű ^{MB} , féregfű ^{(3),MB}	<i>Huperzia selago</i> , <i>Lycopodium annotinum</i> , <i>L. clavatum</i>
Sikkancs ^{MB}	?
Sóska ^{MB}	<i>Rumex acetosa</i>
Surlófű ^{3,MB} , sullófű ³ , lófarok ^{MB}	<i>Equisetum arvense</i> , <i>E. telmateja</i> , <i>E. fluviatile</i> ? (<i>Juncus inflexus</i> ?)
Szádokfa ^{MB}	<i>Tilia cordata</i>
Szakaburján ^{(2),(3),MB}	<i>Echium vulgare</i> , <i>Astragalus glycyphyllos</i>

Szamárcsipke ^{2,(3),MB}	<i>Carduus acanthoides, Cirsium eriophorum, C. furiens</i>
Szarvasfű ^{MB} , kecskekapor ^{MB}	<i>Heracleum sphondylium</i>
Szarvaskeret ^{2,MB} , keret ^{MB} , macskaköröm ³ vadlucerna ^{MB}	<i>Lotus corniculatus</i>
Szeder ^{3,MB}	<i>Rubus fruticosus</i> agg.
Szentjánosvirág ^{3,MB} , Szent János burján ¹	<i>Geranium pratense</i>
Szívvirág ^{MB} , pásztortáska ^{MB} , táskavirág ^{MB}	<i>Capsella bursa-pastoris</i>
Szomorúfenyő ^{MB}	<i>Larix decidua</i>
Szőrcse ^{3,MB} (kecskeszakáll ^{MB} , disznószőr ^{MB})	<i>Nardus stricta</i>
Szörös füge ^{MB} (vadfüge ^{MB})	<i>Ribes uva-crispa</i>
Szörös útilapi ^{MB}	<i>Plantago media</i>
Szúrfű ^{2,3,MB} , ezergyógyfű ^{MB}	<i>Origanum vulgare</i>
Szurkos viola ^{MB}	<i>Viscaria vulgaris</i>
Szúrós csigolya	<i>Hippophaë rhamnoides</i>
Takonykokoja ^{MB} , fehérekokoja ^{MB}	<i>Vaccinium uliginosum</i>
Tamariska ^{3,MB}	<i>Myricaria germanica</i>
Tisza ^{MB}	<i>Taxus baccata</i>
Tokos eper ^{MB} (koseper ^{MB})	<i>Fragaria viridis</i>
Tolvajlapi ³ (resztug ^{MB})	<i>Actea spicata</i>
Torokgyíkvirág ^{1,(2),3,MB} , (jégvirág ^{2,MB})	<i>Parnassia palustris</i>
Tüdőburján ^{MB}	<i>Pulmonaria officinalis</i>
Tüdőfű ^{(2),(3),MB}	<i>Botrychium lunaria</i>
Tyukorfü ^{3,MB} , csukorfü ^{MB}	<i>Stellaria media</i>
Utifű ^{MB} , útilapi ^{2,3,MB}	<i>Plantago major, P. lanceolata, P. media</i>
Vad fuszulykavirág ^{3,MB} , gyűrűfű ^{MB} , szuláklapi ^{MB} , felfolyó ^{MB}	<i>Convolvulus arvensis</i>
Vadárvácska ^{(3),MB}	<i>Viola tricolor</i>
Vadborsó ^{2,3,MB} (borsófű ^{MB})	<i>Lathyrus pratensis, L. transsylvanicus, L. vernus, Vicia cracca, V. sativa, V. sepium, (Astragalus glycyphyllos)</i>
Vadesombor ^{1,2,3,MB} (északi kakukkfű ^{MB})	<i>Thymus</i> spp. (<i>Origanum vulgare, Teucrium chamaedrys</i>)
Vadfokhagyma ^{MB}	<i>Allium</i> sp.?
Vadhere ^{MB} (piros here ^{MB} , fehér here ^{MB})	<i>Trifolium alpestre, T. dubium, T. medium, T. ochroleuca, T. pannonicum, T. montanum, T. pratense, T. repens</i>
Vadkomló ^{MB}	<i>Clematis alpina</i>
Vadpetrezselyem ^{1,3,MB}	<i>Anthriscus cerefolium?, Peucedanum oreoselinum?</i>
Vadribizli ^{MB}	<i>Ribes petraea</i>
Vadtárkon ^{MB}	? (kék, közepibe barna szirmocskák)

Varjúhagyma ^{2,3,MB}	<i>Colchicum autumnale</i>
Vérburján ^{1,2,3,MB} , pozsárnyica? ³	<i>Hypericum perforatum</i> , <i>H. maculatum</i> , <i>Hypochoeris maculata</i>
Vérehulló fű ^{MB} , hunyor ³ , szégyenburján ³ , boldogasszonylapi ^{MB} , Márialevele? ^{MB}	<i>Polygonum lapathifolium</i>
Veres fenyő ^{3,MB} (szurok fenyő ^{MB} , barna fenyő ^{MB})	<i>Picea abies</i>
Veres here ^{MB}	<i>Trifolium pratense</i>
Virágos sáté ^{MB} (békavirág ^{MB} , békafű ^{MB} , pimpó ³ , virágos sádé ^{MB} , gombolyik sádé ^{MB})	<i>Eriophorum angustifolium</i> , <i>E. latifolium</i>
Vízipuji ^{1,2,3,MB}	<i>Veronica beccabunga</i>
Zablevelű fű ^{MB} , zablevel ^{MB}	<i>Brachypodium pinnatum</i> , <i>Deschampsia caespitosa</i> , <i>Festuca gigantea</i> , <i>F. pratensis</i>
Zsanika ^{2,3,MB} (Máriapalástja ^{MB})	<i>Alchemilla acutiloba</i> , <i>A. crinita</i> , <i>A. glabra</i> , <i>A. glaucescens</i> , <i>A. monticola</i> , <i>A. subcrenata</i> , <i>A. xanthochlora</i>
Zsurlófű ^{MB}	<i>Equisetum palustre?</i>